

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

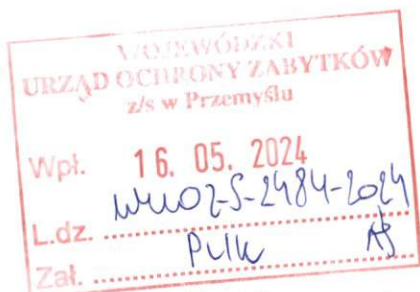
60

LAT MISJI

Warszawa, dnia 29 kwietnia 2024 r.

AB
17.05.2024
h

Znak sprawy: POE.5111.42.2024.BP

Szanowna Pani Konserwator,

W nawiązaniu do Waszego pisma j.w. – w załączeniu przekazuję opinię, sporządzoną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Rzeszowie dotyczącą określenia wartości zabytkowych budynku d. dworu w Huwnikach.

Z wyrazami szacunku,

dr hab. Monika Bogdanowska
Zastępca Dyrektora

Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Załącznik
opinia

ul. M. Kopernika 36/40
00-924 Warszawa

t: +48 22 826 02 39
f: +48 22 826 92 47
+48 22 826 17 14
e: nid@nid.pl

nid.pl
zabytek.pl

Nr sprawy: POE.5111.42.2024

OPINIA

Dotyczy: oceny wartości zabytkowych budynku dawnego dworu w miejscowości Huwniki, gm. Fredropol w kontekście wyłączenia obiektu z gminnej ewidencji zabytków

1. Podstawa wykonania opinii:

Pismo Zastępcy Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w z dnia 16.02.2024 r. (znak: L.dz. IRN-II.021.3.2024) skierowane do Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

2. Przedmiot i cel opinii:

Celem opinii jest ocena wartości zabytkowych obiektu dawnego dworu, pełniącego od lat 50. XX w. funkcję szkoły podstawowej w Huwnikach w kontekście jego wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków, w związku z planowanym wyburzeniem budynku i wzniesieniem nowego obiektu.

3. Materiały, na których oparto opinię:

- wizja lokalna w terenie w dniu 09.04.2024.
- materiały zawarte w aktach sprawy

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

- Archiwum Skarbu Koronnego, sygn. 20, Regestrum contributionis universalis terre premislien[is] Anno Dom[ini] 1501

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie sygn. PAU I 354, 375

Archiwum Państwowe w Przemyśle

- zespół nr 517, Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Huwnikach, 1951-1958 sygn. 77, Przebudowa i odbudowa spalonego budynku na biura i mieszkania PGR Huwniki, 1952.

Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiv Ukrainy m. Lwiv

- fond 13, Akta grodzkie przemyskie, op. 1, spr. 1072.

Źródła drukowane

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, wyd. A. Prochaska, t. XIII, XIX, Lwów 1888, 1906.

- Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. III, 1333-1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887.
- Matricularum Regni Polonae Summaria, ed. T. Wierzbowski, pars IV, vol. 3, supplementum, Varsoviae 1915.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VII, cz. I, Ruś Czerwona, cz. I, w: Źródła dziejowe, t. XVIII, cz. I, oprac. A. Jabłonowski, Warszawa 1902.
  - Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku, w: Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe, t. I, cz. 1, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 1997.
  - Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 roku, w: Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe, t. I, cz. 3, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 2000.
  - Rejestr pogłównego ziemi przemyskiej z 1674 roku, w: Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe, t. I, cz. 4, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 2000.

Literatura i opracowania

- Barzycka-Paździor, Paweł (Szylak) Tyszkowski i jego donacja na rzecz PAU, w: Mecenasi i darczyńcy w dziejach nauki polskiej, red. M. Stinia, Kraków 2023, s. 99-111.
- Biliński P., Skrzyński T., Zarząd majątkami Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie w dwudziestolecie międzywojennym, „Studia z historii gospodarczej”, t. VIII, 2010, s. 281-291.
- Boniecki A., Herbarz Polski, t. V, Warszawa 1902.
- Budzyński Z., Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomie XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej, w: Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, t. 1. Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym, pod red. S. Stępnia, Przemyśl 1990, 135-155.
- Czajkowski J., Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych, w: Łemkowie w historii i kulturze Karpat, pod red. J. Czajkowskiego, cz. I, Rzeszów 1992, s. 27-166.
- Gliwa A, Kraina upartych niepogód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku, Przemyśl 2013.
- Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkiem księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju, oprac. J. Bigo, Lwów 1918.
- Sęk S., Dokumentacja badań architektoniczno-konserwatorskich budynku dawnej szkoły i dworu w Huwnikach, gmina Fredropol, Przemyśl 2023, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu
- Skorowidz dóbr tabularnych w Galicyi z Wielkiem Ks. Krakowskiem, oprac. T. Pilat, Lwów 1890.
- Wolski K., Osadnictwo dorzecza górnego Wiaru w XV wieku, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. XI, z. 1, sectio B, 1956, s. 1-44.
- Zapałowski A., Granica w ogniu. 35. „przemyska” komenda odcinka WOP w działaniach przeciwko OUN i UPA w latach 1945-1948, Warszawa 2016.
- Zespół dworsko-parkowy. Dwór (rządca), oprac. Z. Bieńkowska, 2005 (karta ewidencyjna).
- Ziembowski Z., Powstanie i działalność Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim w latach 1944-1947, „Rocznik Przemyski, t. XIX-XX, 1978, s. 281-323.

Kartografia

- Pierwsze topograficzne zdjęcie Galicji tzw. Mapa Miega, 1779-1781;
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/europe-18century-firstsurvey/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=163%2C165>; dostęp 05.04.2024.
- Szkic polowy do planu katastralnego wsi Huwniki; *Feld Skizzen der Gemeinde Huwniki*, 1852; Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Geodezyjne, sygn. 590 M
- Mapa katastralna Huwniki sammt Ortshaft Gruszow in Galizien, 1852 r.;
<https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/18050423>; Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Geodezyjne, sygn. 419, nr 6, Huwniki sammt Ortschaft Gruszów in Galizien, sekcja nr V
- Drugie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów; 1861-1864;
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/thirdsurvey75000/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=43>
- Trzecie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów; 1869-1883; dostęp 05.04.2024.
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/thirdsurvey75000/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=43>; dostęp 05.04.2024.
- Mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego z 1938 r.,
http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K_300dpi/P50_S35_DOBROMIL_1938_300dpi_bcuj302692-289650.jpg; dostęp 05.04.2024.
- Mapa topograficzna z 1965 r. opracowana w skali 1:25000 oraz 1:10000;
www.geoportal.gov.pl; dostęp 05.04.2024.
- Ortofotomapy archiwalne z 2009 i 2015 r.; www.geoportal.gov.pl; dostęp 05.04.2024.

4. Stan prawny obiektu

Przedmiotowy obiekt został włączony do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Fredropol. Obszar, na którym położony jest przedmiotowy budynek, nie jest objęty postanowieniami MPZP.

ANALIZA KONSERWATORSKA

5. Historia obiektu

Pierwsza znana obecnie wzmianka o wsi Huwniki (Whelnyky) pochodzi z 13 stycznia 1367 r., kiedy została ona wymieniona wraz z sąsiednimi osadami Rybotycze i Sierakośce w dokumencie donacyjnym króla Kazimierza Wielkiego dla Stefana Węgrzyńa¹. Zatem pewne jest, że przed wydaniem tego aktu Huwniki, Rybotycze i Sierakośce wraz z terenami leżącymi

¹ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski* (dalej: *KDM*), t. III, 1333-1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887, s. 212-214, nr DCCCVII; *Matricularum Regni Polonae Summaria* (dalej: *MRPS*), ed. T. Wierzbowski, pars IV, vol. 3, supplementum, Varsoviae 1915, s. 357, nr 238.

po obydwu stronach rzeki Wiar należały do domeny królewskiej². Co więcej, metrykę wsi Huwniki należy cofnąć co najmniej do okresu panowania ostatnich książąt ruskich z rodu Rurykowiczów panujących na Rusi Halicko-Włodzimierskiej³. Wskazują na to nie tylko układ kupowo-podłużny charakterystyczny dla osad prawa ruskiego⁴, lecz także najstarsze zachowane formy nazewnicze wsi zarejestrowane w 2. poł. XIV i 1. poł. XV stulecia o niewątpliwie staroruskiej proveniencji (*Whelnyky*, *Vchelniki*, *Huhelniki*)⁵.

Istnienie siedziby dworskiej w Huwnikach potwierdzone jest już dla 1. poł. XV w. W 1442 r. wymieniono bowiem obok młyna również dwór (*curia*) należący do najstarszego syna Radka z Rybotycz, którym był Fedko Rybotycki⁶. W 1442 r. Fedko z pozostałymi dwoma braćmi Andrzejem i Mikoszem dokonali podziału ojcowskiego majątku⁷. Na mocy tej umowy Fedko przekazał dwór na rzecz swoich młodszych braci, tj. Andrzeja i Mikosza⁸. Drugą obok Radkowiczów gałąź rodu Rybotyckich stanowili bratankowie Radka (Mikołaj, Iwan (Jan), Jerzy, Waśko i Aleksander). W 1425 r. otrzymali oni z rąk króla Władysława Jagiełły dokument potwierdzający przywilej królewski z 1367 r. nadający ich dziadkowi Stefanowi w dziedziczne posiadane dobra Rybotycze, Huwniki i Sierakośce⁹. W 1443 bracia dokonali podziału ojcowskiego majątku i w jego wyniku właścicielem części Huwnik został najstarszy z nich Jan Rybotycki¹⁰. Przypuszczalnie dopiero po tej dacie, zapewne już w 3. ćw. XV w. mógł on zbudować we wsi swoją własną siedzibę dworską i od tego czasu można mówić o dwóch dworach funkcjonujących w Huwnikach¹¹. Wiadomo również, że w 1. poł. lat 40. XV w. pewną część wsi Huwniki trzymał Florian Nichowski, świadkujący w 1443 r. przy rozgraniczeniu dóbr ziemskich Rybotycze i Posada Rybotycka Kormanickich ze wsią Kopystno (obecnie Kopysno) należącą do Kopysteńskich¹².

Pierwotnie wieś Huwniki rządziła się prawem ruskim, o czym świadczą m.in. przekazy o istnieniu na jej terenie dworzyszcz należących do miejscowych chłopów¹³. Jak świadczy dokumentacja skarbowo-podatkowa z XVI-XVII stulecia, wieś podzielona była w tym okresie na dwie części o zbliżonym potencjale gospodarczo-demograficznym, w których znajdowały się budynki dworów będące siedzibami ich właścicieli. I tak w 1501 r. wieś była podzielona między Mikołaja Turskiego i Jana Turskiego¹⁴. W 1507 r. większa część wsi Huwniki znajdowała się już w rękach szlachciców Buchowskiego i Rochowskiego¹⁵. W części zach.

² *Villas nostras infrasriptas videlicet Ribothicze, Whelnyky et Sirokoscze* (KDM, t. III, nr DCCCCVII, s. 213).

³ Zob. J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych*, w: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, pod red. J. Czajkowskiego, cz. I, Rzeszów 1992, s. 73.

⁴ K. Wolski, *Osadnictwo dorzecza górnego Wiaru w XV wieku*, „*Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska*”, vol. XI, z. 1, sectio B, 1956, s. 18-19.

⁵ *Ibidem*, s. 13; W. Makarski, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999, s. 99-100; *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, pod red. K. Rymuta, Kraków 1999, s. 515.

⁶ *Ibidem*, t. XIII, s. 123, nr 1763.

⁷ *Ibidem*.

⁸ AGZ, t. XIII, s. 123, nr 1763.

⁹ MRPS, pars IV, vol. 3, supplementum, s. 381, nr 601.

¹⁰ AGZ, t. XIII, s. 144, nr 2022.

¹¹ Zob. K. Wolski, *Osadnictwo dorzecza górnego Wiaru w XV wieku*, s. 15.

¹² AGZ, t. XIII, s. 613, nr 3079.

¹³ *Ibidem*, t. XIII, s. 123, nr 1763.

¹⁴ AGAD, *Archiwum Skarbu Koronnego*, sygn. 20, *Regestrum contributionis universalis terre premislien[is] Anno Dom[ini] 1501*, k. 79.

¹⁵ *Ibidem*, k. 10v.

wsí należącej do Buchowskiego znajdowała się wówczas spustoszała cerkiew (sinagoga deserta), co wiązać należy ze skutkami jednego z najazdów turecko-tatarskich z przełomu XV i XVI stulecia¹⁶. Na przełomie 1. i 2. dekady XVI w. struktura własnościowa Huwnik stała się bardziej jednolita, o czym świadczy spis łanowego ziemi przemyskiej z 1510 r. Rejestr ten jako właścicieli dwóch części wsi wymienia tylko szlachciców Buchowskiego i Rochowskiego¹⁷. Przed 1544 r. w posiadanie zachodniej części wsi wszedł Krzysztof Głowa z Nowosielec, późniejszy kasztelan połaniecki¹⁸. Oprócz tego dokument z 1544 r. dotyczący rozgraniczenia dóbr ziemskich w dolinie Wiaru wspomina również o drobnej szlachcie posiadającej niewielkie części w Huwnikach, wśród których wymieniono Gabriela Buchowskiego, Walentego Buchowskiego, Floriana Nichowskiego i Rafała Rochowskiego¹⁹. Jak świadczy rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1577 r. część zach. wsi należąca do Krzysztofa Głowy obejmowała m.in. 7 1/2 łanów gruntów ornych, młyn o 1 kole i karczmę, co stanowiło wówczas niemal połowę potencjału gospodarczego gromady²⁰. Druga część wsi usytuowana we wsch. sektorze jej obszaru podzielona była wówczas między Floriana Nichowskiego i Rabziela Buchowskiego. Ten pierwszy był właścicielem 2 łanów kmiecych i 1/4 młyna, a do Buchowskiego należały 2 1/2 łanów ziemi ornej, karczma i dochód z części młyna. Członkowie drugiej z wymienionych rodzin, czyli Buchowscy utrzymywali część wsi jeszcze pod koniec XVI stulecia, co potwierdza rejestr poborowy ziemi przemyskiej sporządzony w 1589 r. Wymieniono w nim Krzysztofa Buchowskiego jako właściciela wsch. części wsi obok drugiej jej części, która należała do szlachcianki Zawięziny, wdowy po zmarłym Dobrogoście Buchowskim²¹.

Ważną cezurą dla mieszkańców Huwnik, podobnie jak dla dużej części gromad wiejskich ziemi przemyskiej był najazd Tatarów z Budżaku w czerwcu 1624 r. Podczas tej inkursji koczownicy bejlerbeja oczakowskiego Kantemira murzy zniszczyli całą zabudowę wsi łącznie z dwoma budynkami dworów, które uległy doszczętnemu spaleni (totae cremata et devastata)²². W zach. części wsi będącej wówczas własnością Doroty Zawięziny ordyńcy obok dworu spalili również karczmę i cerkiew²³. We wschodniej części osady należącej do Dobrogosta Piotrowskiego agresorzy z Budżaku puścili z dymem dwór, młyn i karczmę²⁴. Rejestr podatkowy sporządzony w 1628 r., potwierdzający dwudzielną strukturę własnościową wsi, zarejestrował zmianę właściciela we wsch. jej części, która znajdowała

¹⁶ Z. Budzyński, *Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomie XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej*, w: *Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1. *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*, pod red. S. Stępnia, Przemyśl 1990, s. 143.

¹⁷ AGAD, ASK, sygn. 20, k. 128.

¹⁸ AGZ, t. XIX, s. 613, nr 3079.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ AGAD, ASK, sygn. 20, k. 774v.

²¹ A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VII, cz. I, Ruś Czerwona, cz. I, w: *Źródła dziejowe*, t. XVIII, cz. I, oprac. A. Jabłonowski, Warszawa 1902, s. 9.

²² Centralny Derżawnyj Istorycznyj Archiv Ukrainy m. Lwiw (dalej: CDIAUL), fond 13, op. 1, spr. 1072, s. 206.

²³ A. Gliwa, *Kraina upartych niepogód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku*, Przemyśl 2013, s. 708.

²⁴ CDIAUL, fond 13, op. 1, spr. 1072, s. 206.

się już w rękach rodziny Wawiczów²⁵. W 1658 r. Huwniki stanowiły nadal własność szlachecką podzieloną, należącą do sukcesorów Wawrzyńca Zawięzy w części zach. i do Andrzeja Maksymiliana Fredry w części wsch.²⁶ W cytowanych wyżej spisach łanowego brak niestety jakichkolwiek informacji o miejscowych dworach. Dopiero z rejestru pogłównego ziemi przemyskiej z 1674 r. pochodzą informacje, które potwierdzają, że we wsch. części wsi należącej do kasztelana lwowskiego Andrzeja Maksymiliana Fredry (1620-1679) znajdował się dwór (curia), w którym zamieszkiwał ze swoją rodziną nieznany z imienia szlachcic Olszowski²⁷. Jego dokładna lokalizacja i materiał, z którego był wzniesiony pozostają nieznane, ale przypuszczać można, że dwór ten znajdował się na lewym brzegu rzeki Wiar w centrum gospodarczym we wsch. części osady. Nie jest znany również czas powstania tego dworu, ale badania architektoniczno-konserwatorskie dotyczące nawarstwień stratygraficznych piwnic murowanego dworu przeprowadzone w 2023 r. mogą wskazywać, że istniał on w tym miejscu już w 1. poł. XVII w.²⁸ Biorąc to pod uwagę, można zaryzykować tezę, że będący przedmiotem niniejszej opinii dwór, który w okresie późniejszym był zapewne przebudowywany, mógł zostać wzniesiony po 1624 r., kiedy doszło do całkowitego spalenia wcześniej funkcjonującej w tej części wsi siedziby dworskiej. Zapewne z tego czasu pochodzą zachowane do chwili obecnej piwnice.

Po śmierci fundatora kościoła i klasztoru w Kalwarii Paclawskiej Andrzeja Maksymiliana Fredry, co nastąpiło w 1679 r. jego majątek ziemski wraz z częścią wsi Huwniki objął syn Jerzy Bogusław Fredro (1651-1743), od 1684 r. kasztelan lwowski²⁹. Po pierwszym rozbiórze Rzeczypospolitej w posiadanie klucza trójckiego (Trójca, Łomna), a także leżącej nieopodal wsi Huwniki weszła rodzina Tyszkowskich. W 1787 r. dobra te posiadał Tomasz Tyszkowski. Od 1831 r. właścicielem Huwnik wraz z murowanym dworem we wschodniej części wsi był Wincenty Tyszkowski, który zmarł w 1846 r. Po jego śmierci dziedziczką miejscowego majątku ziemskiego została wdowa po nim Wiktoria z Giebułtowskich Tyszkowska³⁰. Jak przekazuje plan katastralny wsi Huwniki sporządzony w 1852 r. niewielki murowany dwór wzniesiony na rzucie prostokąta z ryzalitem od strony zachodniej (ogrodowej) usytuowany był na terenie dworskim w obrębie niwy Ogrody³¹. W 1865 r. doszło do podziału majątku rodzinnego Tyszkowskich. Na jego mocy zespół dworsko-folwarczny w

²⁵ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 roku*, w: *Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe*, t. I, cz. 1, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 1997, s. 163, 172. Z tej części wsi opłacono podatek w łącznej wysokości 3 zł i 13 groszy.

²⁶ *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 roku*, w: *Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe*, t. I, cz. 3, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 2000, s. 188.

²⁷ *Rejestr pogłównego ziemi przemyskiej z 1674 roku*, w: *Polska południowo-wschodnia w epoce nowożytnej. Źródła dziejowe*, t. I, cz. 4, wyd. Z. Budzyński i K. Przyboś, Rzeszów 2000, s. 165.

²⁸ S. Sęk, *Dokumentacja badań architektoniczno-konserwatorskich budynku dawnej szkoły i dworu w Huwnikach, gmina Fredropol*, Przemyśl 2023 (Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu, brak paginacji).

²⁹ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. V, Warszawa 1902, s. 318.

³⁰ Archiwum Państwowe w Przemyślu, *Archiwum Geodezyjne* (dalej: AG), sygn. 419, nr 3, *Original Bau Parzellen Protocoll der gemeinde Huwniki sammt Ortschaft Gruszow*, 1852, s. 1; *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi jakoteż w Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem [...]*, Lwów 1855, s. 77. Zob. A. Barzycka-Paździor, *Paweł (Szylak) Tyszkowski i jego donacja na rzecz PAU*, w: *Mecenasi i darczyńcy w dziejach nauki polskiej*, red. M. Stinia, Kraków 2023, s. 104.

³¹ Archiwum Państwowe w Przemyślu, AG, sygn. 590 M, *Huwniki sammt Ortschaft Gruszow in Galizien*, sekcja nr V. Por. ibidem, sygn. 419, nr 6, *Feld Skizzen der Gemeinde Huwniki*, 1852, s. 26.

Huwnikach pozostał w rękach Wiktorii z Giebułtowskich Tyszkowskiej, a po jej zgonie majątek ziemski w Huwnikach objął Antoni Tyszkowski. Już jednak przed jego śmiercią, która nastąpiła w 1896 r. jako właściciel majątku ziemskiego w Huwnikach wymieniany był jego syn Paweł Tyszkowski³². W latach 1912-1913 wznosił on w Huwnikach nową siedzibę mieszkalną wyposażoną w instalacje elektryczną i kanalizacyjną, która w okresie międzywojennym nazywana była nowym dworem³³. Można podejrzewać, że po wzniesieniu nowego budynku mieszkalnego, stara siedziba dworska nazywana była starym dworem. W testamencie datowanym na 19 października 1912 r. zapisał on swoje ogromne dobra ziemskie, w tym majątek w Huwnikach na rzecz Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie³⁴. Po śmierci Pawła Tyszkowskiego w 1920 r. zapis ten był przedmiotem sporu sądowego, w trakcie którego rodzina Pawła Tyszkowskiego starała się podważyć, bezskutecznie, jego zapisy ostatniej woli, wysuwając pretensje do spadku z tytułu dziedziczenia beztestamentowego³⁵. Władze PAU administrowały majątkiem do września 1939 r.

Po zakończeniu okupacji niemieckiej pod koniec lipca 1944 r. na terenie powiatu przemyskiego zaczęto odbudowywać polskie struktury administracyjne. Na terenie zespołu dworsko-folwarcznego w Huwnikach murowany budynek dworu stał się zamiejscową siedzibą Zarządu Gminy Rybotycze³⁶. W trakcie długotrwałych walk prowadzonych na terenie powiatu przemyskiego przez oddziały Wojska Polskiego i Milicji Obywatelskiej z formacjami partyzanckimi Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) w latach 1945-1948 Huwniki stały się celem ponawianych kilka razy ataków przez bojowników UPA. Do największego i najbardziej brzemiennego w skutki uderzenia doszło 8 lub 9 czerwca 1946 r., kiedy wieś została zaatakowana przez liczący 50 partyzantów pododdział UPA. Na terenie folwarku banderowcy zrabowali i spalili m.in. murowany budynek dworu, w którym funkcjonowała kancelaria gminy Rybotycze³⁷. Zniszczenia wówczas spowodowane okazały się tak znaczące, że podjęto decyzję o przeniesieniu siedziby ZG Rybotycze z Huwnik do Kalwarii Pałacowskiej³⁸. Spalenie budynku dworu, zostało potwierdzone w dokumentacji technicznej „budynku administracyjno-mieszkalnego” sporządzonej na zlecenie PGR w Huwnikach w 1952 r.³⁹

³² Skorowidz dóbr tabularnych w Galicji z Wielkiem Ks. Krakowskiem, oprac. T. Pilat, Lwów 1890, s. 68-69.

³³ A. Barzycka-Paździor, *op. cit.*, s. 104; Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: AN PAN-PAU), sygn. PAU I 375, *Rzut poziomy piętra Nowego Dworu w Huwnikach, skala 1:100*, 1935 (bez paginacji).

³⁴ AN PAN-PAU, sygn. PAU I 354, *Testament śp. Pawła Tyszkowskiego* (brak paginacji); P. Biliński, T. Skrzyński, *Zarząd majątkami Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie w dwudziestolecie międzywojennym*, „Studia z historii gospodarczej”, t. VIII, 2010, s. 284.

³⁵ *Zamach na drogocenną fundację*, „Słowo Polskie”, nr 104 z 17 kwietnia 1925 r.

³⁶ Z. Ziembowski, *Powstanie i działalność Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim w latach 1944-1947*, „Rocznik Przemyski”, t. XIX-XX, 1978, s. 294.

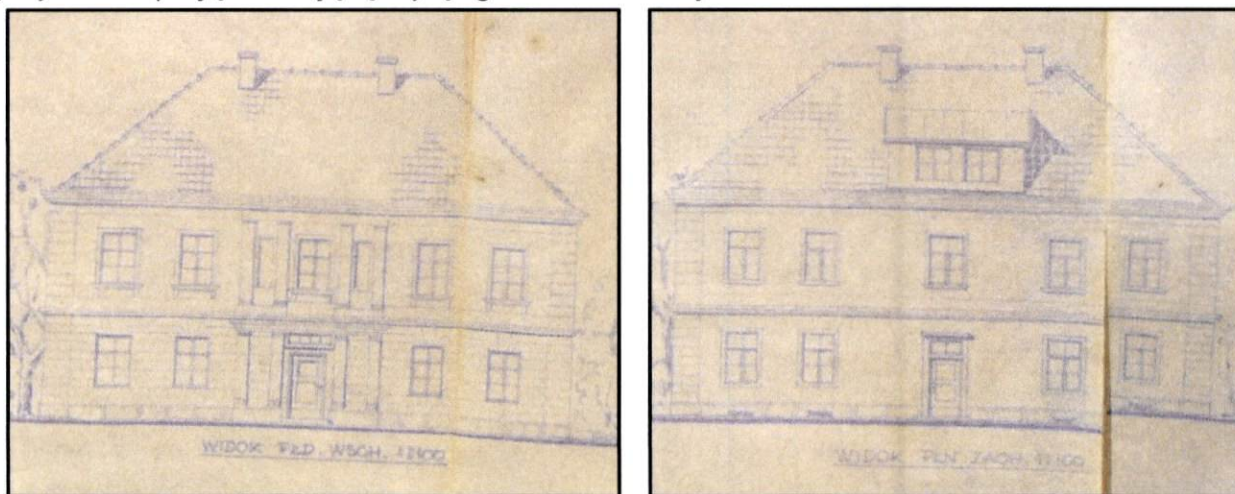
³⁷ A. Zapalowski, *Granica w ogniu. 35. „przemyska” komenda odcinka WOP w działaniach przeciwko OUN i UPA w latach 1945-1948*, Warszawa 2016, s. 215.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Archiwum Państwowe w Przemyśle, *Zespół Państwowych Gospodarstw Rolnych w Huwnikach, 1951-1958*, sygn. 77, *Przebudowa i odbudowa spalonego budynku na biura i mieszkania PGR Huwniki*, 1952, s. 88.

Niestety nie są dostępne żadne materiały archiwalne dotyczące wyglądu budynku sprzed pożaru. Trudno więc na obecnym etapie stwierdzić, czy dwór zachował do 1946 r. formę nadaną mu po XVII-wiecznej odbudowie, czy zmodyfikowaną w XVIII lub XIX w. Nie można też określić na ile ucierpiał w wyniku pożaru, czy spaleniu uległy elementy drewniane: stropy, więźba, stolarka, czy i w jakim zakresie doszło do uszkodzeń muru itp. Projekt tego nie opisuje, nie zawiera części inwentaryzacyjnej ani opisu stanu wyjściowego, a jedynie określenie proponowanych rozwiązań. Można przypuszczać jednak, że projekt opracowany w l. 50. XX w. nawiązywał do „zastanej” formy obiektu, nie wprowadzając zasadniczych zmian w bryle budynku, rozkładzie pomieszczeń czy nowych elementów zdobniczych, a jedynie adaptując istniejącą bryłę i garnitur dekoracji.

Projekt remontu budynku dworu z 1952 r., elewacja wschodnia-frontowa i elewacja zachodnia;
widoczne detale elewacji: gzymsy, boniowanie, obramienia, pilastry, cokół.

Projektu jednak nigdy nie zrealizowano.

W tym czasie nastąpiło przekazanie budynku z Ministerstwa Państwowych Gospodarstw Rolnych (funkcjonującego w l. 1951-1956) na rzecz Ministerstwa Oświaty. Po remoncie ograniczającym się jedynie do przywrócenia do stanu używalności⁴⁰ rozpoczęła w nim działalność szkoła podstawowa. Fragment budynku, stanowiący około ¼ jego powierzchni, północna część parteru, została zaadaptowana na mieszkanie dla nauczyciela, z niezależnym wejściem od strony północnej.

Inne obiekty oraz ziemie dawnego zespołu dworsko-folwarcznego pozostawały nadal we władaniu PGR.

W latach 70. XX w. wykonano remont bieżący budynku szkolnego oraz jego rozbudowę o część sanitarną (dotychczas ubikacje znajdowały się w drewnianym, prowizorycznym, wolnostojącym obiekcie). Niefortunnie, zespół sanitariatów umiejscowiono w bezstylowej, parterowej dobudówce, przylegającej do historycznego wejścia głównego, w środkowej części elewacji wschodniej. Ta rozbudowa nie tylko zmieniła dyspozycję wnętrza, ale także odbiór wizualny fasady, przestaniając wejście główne i tworząc groteskowe zestawienie części sanitarnej z wyrastającymi ponad nią pilastrami z głowicami kompozytowymi.

⁴⁰ Informacja uzyskana od starszych mieszkańców miejscowości Hawniki.

Po 1989 r. majątek PGR uległ rozproszeniu, obiekty i grunty znalazły nowych właścicieli, także w formie własności dzielonej. W 1994 r. wzniesiono na obszarze dawnego zespołu dworskiego w Huwnikach budynek Domu Pomocy Społecznej, o wielkości znacznie przewyższającej inne obiekty z miejscowości i wysokości 5-6 kondygnacji nadziemnych.

W 3. ćwierci XX w. i 1. XXI w. nie dokonano większych przekształceń w bryle i elewacjach budynku dworu. Wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, wykonano przebicie w północnej ścianie zewnętrznej, służące skomunikowaniu historycznego obiektu z nowopowstałą halą gimnastyczną.

Przedmiotowy obiekt oraz zespół dworski, którego jest częścią, nie doczekał się całościowego opracowania, jednak źródła historyczne (także te jeszcze nierozpoznane) oraz zachowane w terenie relikty mogą rozwiązać problemy i doprecyzować jego chronologię.

5.1. Założenie dworskie na historycznych przekazach kartograficznych

Pierwszym przekazem kartograficznym pokazującym zabudowę dworską i folwarczną w Huwnikach jest tzw. Mapa Miega opracowana w latach 1779-1783. Naniesiony na nią zespół zabudowy dworskiej umiejscowiony jest w południowo-wschodniej części wsi, przy głównym trakcie jezdnym wijącym się wzdłuż rzeki Wiar.

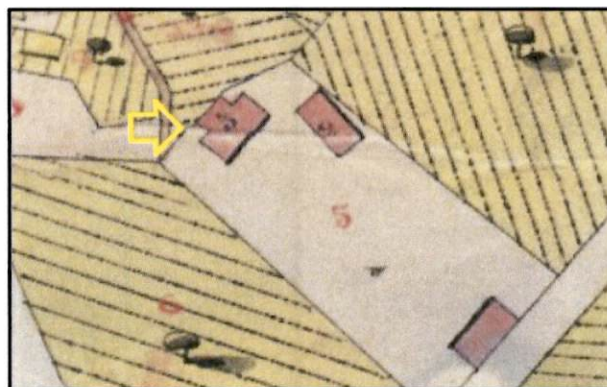
Mapa Miega; 1779-1783

Zespół składał się z kilku wolnostojących obiektów o zróżnicowanej wielkości, zbliżonej do wiejskiej zabudowy zagrodowej, wśród nich dwa czworoboczne gumna z zamkniętymi dziedzińcami położone we wschodniej części. Budynki rozlokowane były ortogonalnie, nie towarzyszyło im zdefiniowane założenie zieleni. Mapa odwzorowała stan istniejący w sposób schematyczny, przybliżony, nie skupiając się na szczegółach, z pewnym prawdopodobieństwem błędu, ze względu na ujęcie zespołu zabudowy na styku dwóch sekcji, sporządzanych przez dwóch różnych kartografów. Jako dwór zidentyfikować możemy obiekt najbardziej wysunięty na zachód w tym zespole.

Bardziej precyzyjnie pokazano założenie dworskie na planie katastralnym z 1852 r. Rozmieszczenie zabudowy nawiązuje do wcześniejszej mapy. Budynki dworskie ulokowane były przy drodze „folwarcznej” prowadzącej od głównego traktu wzdłuż rzeki Wiar na północny wschód, w kierunku Berendowic i Fredopola. Po zachodniej stronie tej drogi znajdowało się kilka budynków rozlokowanych ortogonalnie, z których dwa ulokowane frontem do siebie, wydzielały rodzaj dziedzińca, ramowanego ogrodami użytkowymi. Zabudowa gospodarcza, w tym zapewne inwentarska, zgrupowana była w dwóch

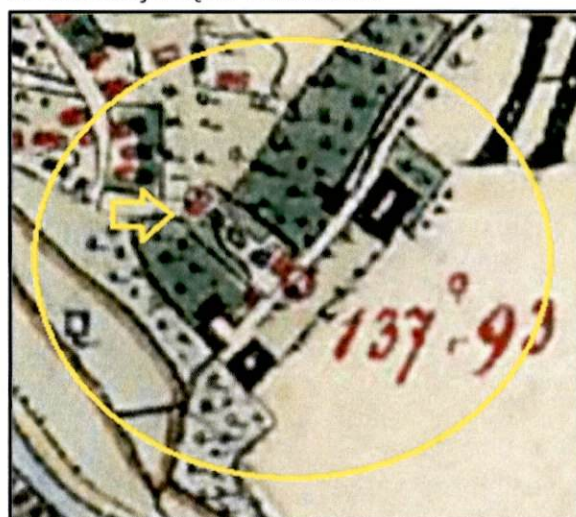
majdanach po wschodniej stronie drogi oraz w jednym zespole budynków rozlokowanych na rzucie litery "L" po zachodniej stronie drogi, w sąsiedztwie południowego majdanu. Dwa majdany, z zamkniętymi dziedzińcami gospodarczymi, skomunikowane były ze sobą drogą „zatylną” wysadzaną drzewami, z bezpośrednim wyjazdem na dworskie pola. Wszystkie budynki dworskie oznaczono jako murowane, w odróżnieniu od zabudowy chłopskiej, która w całości była drewniana.

Zespół dworski w Huwnikach na planie katastralnym z 1852 r.; zaznaczono przedmiotowy budynek.

W lokalizacji odpowiadającej budynkowi będącemu przedmiotem opinii naniesiony został obiekt o gabarytach zbliżonych do obecnego, oznaczony jako budynek mieszkalny, frontem zwrócony na wschód. Uwagę zwraca ryzalit od zachodu, obecnie nieczytelny, zatem ta część budynku została po połowie XIX w. rozebrana.

Kolejne mapy historyczne tj. Drugie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów z lat 1861–1864 oraz Trzecie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów z lat 1869–1883 pokazują zbliżony układ założenia dworskiego, choć w pewnym uproszczeniu, odnotowując niewielkie zmiany dotyczące liczby i rozmieszczenia budynków. Uwagę przykuwa naszkicowany na obu przekazach, gazon objezdny zlokalizowany pomiędzy dwoma budynkami mieszkalnymi w środkowej części założenia.

1861-64

1869-83

To rozwiązanie, chętnie stosowane w zespołach rezydencjonalnych już od drugiej połowy XVIII w., świadczy o szczególnej roli tych obiektów w zespole.

Jeszcze mniejszą szczegółowość odwzorowania prezentuje mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego z 1938 r., sporządzona w skali 1:100000, choć potwierdza, ogólnie, dyspozycje wcześniejszych przekazów kartograficznych.

Mapa WIG, 1938 r.

Na mapach topograficznych z I. 60. XX w. odwzorowana jest większość zabudowy dworskiej z poprzednich przekazów, widoczny jest ubytek zabudowy gospodarczej po wsch. stronie drogi folwarcznej. Przedmiotowy budynek położony jest na obszarze wydzielonym ogrodzeniem, oznaczonym jako szkolny.

1965 r.

6. Opis obiektu i stan zachowania

Budynek umiejscowiony jest w środkowej części wsi, na obszarze dawnej zabudowy dworskiej i folwarcznej, której pozostałości są wciąż czytelne, pomimo znacznych przekształceń układu kompozycyjnego. W bliskim sąsiedztwie zidentyfikować można kolejne obiekty zespołu dworskiego: piętrowy, zamieszkiwany do wybuchu 2. wojny światowej przez administratora majątku budynek tzw. „nowego dworu”, murowane budynki gospodarcze: spichlerz i budynek inwentarski, mur kamienny zachowany odcinkowo po obu stronach drogi folwarcznej oraz fragmenty wypełnienia pręseł metalowego ogrodzenia. Zespół zabudowy podworskiej jest widoczny z głównej drogi; budynek dworu nie jest eksponowany, obudowany przez współczesną zabudowę anektującą obszary dworskie w latach powojennych i współczesnych. Wjazd na teren przyszkolny wytyczony jest od zachodu, drogą będącą odgałęzieniem wiejskiej ulicy. Do przedmiotowego budynku dobudowano w XXI w. od strony północnej pełnowymiarową salę gimnastyczną z kilkukondygnacyjnym modułem dydaktycznym, rozmiarami znacznie przewyższającą dawny dwór a obie części,

skomponowane „liniowo”, skomunikowane są piętrowym łącznikiem. Pozostała część działki szkolnej jest intensywnie zagospodarowana urządzeniami sportowymi i rekreacyjnymi, pozbawiona zieleni wysokiej.

Fotografia lotnicza, zaznaczono dwór z dobudowaną salą gimnastyczną; widoczne inne budynki podworskie, w tym piętrowy „nowy dwór” (wskazane pomarańczowymi strzałkami) oraz DPS pośrodku założenia a także drzewa przed wycinką.

Budynek wzniesiony jest na rzucie prostokąta, na osi wzdłużnej pn.–pd. (dla przejrzystości opisu przyjęto taką orientację, pomimo znacznego wychylenia osi na wsch.), z prostokątną dobudówką od strony wschodniej. W układzie budynku czytelne są dwa trakty podłużne i trzy poprzeczne, przedłużeniem środkowego traktu poprzecznego jest współczesny moduł sanitarny „dostawiony” od wschodu. Zwarta, podpiwniczona bryła o dwóch kondygnacjach nadziemnych przekryta jest dachem czterosпадowym, parterowy aneks od wschodu - zadaszeniem pulpitowym. Piwnice wymurowano w większości z lokalnego kamienia, część nadziemną z cegły ceramicznej, połacie dachu pokryto dachówką ceramiczną, zakładkową (marsylką), tzw. dobrzechowską, popularną na terenie obecnego województwa podkarpackiego od pocz. XX w. Elewacje osadzone są na cokole z kamiennych ciosów, gładko tynkowane; ich skromną dekorację stanowi ramowy podział. W narożnikach budowli, w kilku miejscach widoczne jest boniowanie, przesłonięte warstwami tynku z powojennego remontu. Obecną elewację frontową (zachodnią) rozplanowano jako pięcioosiową, z wejściem w parterze pośrodku i rzędami rytmicznie rozstawionych okien w obu kondygnacjach. Analogicznie zaprojektowano elewację wschodnią, jednak środkowa oś w parterze zastąpiona została dobudówką sanitarną z pięcioma wysoko osadzonymi okienkami doświetlającymi każdą z toalet. Uwagę zwraca staranne opracowanie głowic pilastrów w kondygnacji piętra, w środkowej części elewacji wschodniej. Cztery pilastry o głowicach kompozytowych, wspierają odcinek prostego gzymsu, a znajdujący się pośrodku otwór okienny zaakcentowany jest w zworniku nadproża stylizowaną głową. Pilastry czytelne są także w kondygnacji parteru, z zewnątrz jednak przystania je współczesny aneks. Takie opracowanie wskazuje na szczególną rolę elewacji wschodniej w kompozycji założenia, będącej w przeszłości elewacją frontową dworu.

Elewacja południowa zaopatrzona została w otwory okienne rozmieszczone w dwóch osiach, w obu kondygnacjach. Elewacja północna pozbawiona jest otworów okiennych, w obu kondygnacjach przepruta jest szerokimi otworami drzwiowymi prowadzącymi do współczesnego łącznika z nowym obiektem. Zewnętrzna stolarka okienna i drzwiowa została w całości wymieniona na współczesną, wykonaną z PCV. W budynku założona jest instalacja elektryczna i wodno-kanalizacyjna. Z zewnątrz widoczne jest zużycie techniczne budynku, liczne uszkodzenia i ubytki tynków, a także cegieł i zaprawy, zwłaszcza w strefie przyziemia. Zauważalne jest uszkodzenie we wschodniej ścianie dobudówki sanitarnej, będące wynikiem wieloletniego stanu awaryjnego instalacji wod.-kan. w tamtej części budynku (co potwierdza stan piwnic od tej strony).

Wnętrze

We wszystkich kondygnacjach łatwo odczytać dyspozycje wnętrza: dwa trakty podłużne i trzy poprzeczne.

Piwnice

Obecnie użytkowane wejście do piwnic jest wtórnym przebicciem w zachodniej ścianie zewnętrznej, dostępne poprzez strome, jednobiegowe schody i otwór drzwiowy wykuty w krzywiźnie kolebki.

Południowy trakt piwnic jest najlepiej zachowanym. Oba pomieszczenia przekryte są sklepieniami kolebkowymi wymurowanymi z kamienia, połączone przejściem z lunetą. W południowej ścianie czołowej wschodniego pomieszczenia widoczny jest wtórny otwór zsykowy.

W środkowym trakcie piwnic widoczne są liczne ingerencje z różnych okresów. Obszerny „trzon” ceglany we wschodniej części kryje pierwotne schody piwniczne, rozpoznawalne dzięki zachowanemu pierwszemu stopniowi, widocznej zaokrąglonej krawędzi podstopnicy z gładko wykończonego bloku piaskowca. Oba pomieszczenia: wschodnie i zachodnie przekryte zostały w przeszłości (być może w XVIII lub XIX w.) sklepieniami żaglastymi wymurowanym z cegły; ponadto w pn. części pomieszczenia zachodniego odczytać można współczesne ingerencje, betonowe „nadlewki” świadczące o jakimś niedokończonym zamierzeniu budowlanym lub interwencji w sytuacji awaryjnej.

Północny trakt jest zróżnicowany. Pomieszczenie w pn.-wsch. części przekryte kolebką, zachowało formę pierwotną. W pomieszczeniu zachodnim zachowały się dwie kamienne kolebki nad wydzielonymi aneksami środkowej części budynku oraz wtórne, późniejsze sklepienia żaglaste w pozostałej, podzielonej ceglany gurt na dwie części przestrzeni. W pomieszczeniu tym uwagę zwraca opracowany, w dolnej części, w kamieniu otwór okienny a także liczne przemurowania i wstawki świadczące o przebudowie tego wnętrza.

Piwniczne ściany i sklepienia wszystkich pomieszczeń pokryte są pobiałą, w różnym stopniu zachowaną, posadzkę stanowi ubita ziemia. W pomieszczeniach rozprowadzona jest natynkowo instalacja elektryczna, widoczne są rury i okablowanie innych sieci. Ściany są w różnym stopniu zawilgocone, punktowo z wysoleniami, większa degradacja widoczna jest we wschodniej ścianie kolebki w pn.-wsch. pomieszczenia.

Parter

Pomieszczenia parteru zachowały czytelną historyczną dyspozycję wewnątrz. Podziały odzwierciedlają kompozycję piwnic. Trakt północny składa się z dwóch większych pomieszczeń, jedno z nich (zachodnie) przedzielone jest cienką ścianką oraz wydzielonego pośrodku korytarza. Na trakt środkowy składa się obszerna sień, do której od zachodu przylega pomieszczenie komunikacyjne z trójbiegowymi, współczesnymi schodami drewnianymi z dwoma spocznikami, od wschodu współczesna dobudówka mieszcząca pięć toalet, połączona z korpusem dawnym otworem głównego wejścia w rozglifionej, zamkniętej odcinkowo wnęce. W przedsiionkach sanitariatów czytelne są cztery pilastry z dwoma pasami profilowania pod stropem (wspomniane w opisie elewacji wsch.) Pomieszczenia na parterze są obecnie użytkowane jako magazyny, ich stan można określić jako zadowalający, brak jest widocznych uszkodzeń.

Piętro

Pomieszczenia piętra powtarzają dyspozycję parteru. Dwa z nich, w północnej części, są wciąż użytkowane przez szkołę jako sale lekcyjne. Ich stan także można określić jako zadowalający, poza jednym pomieszczeniem środkowego traktu, w którym zamakanie stropu (przez nieszczelne pokrycie dachu) doprowadziło do jego przegnicia i ubytków tynku, na małej powierzchni (ok. kilku dm²).

Strych

Przekrycie budynku stanowi więźba dachowa, drewniana, płatwiowo-stolcowa, skonstruowana z elementów o przeciętnych przekrojach, obrabianych maszynowo, zapewne powojenna. Dużą degradację wykazują elementy poziome: murłaty i podwaliny, Uwagę zwracają także liczne prześwity w pokryciu dachowym, ubytki i uszkodzone dachówki, będące bezpośrednią przyczyną zamakania i uszkodzenia stropu na niższej kondygnacji. W przestrzeni strychowej uwagę zwracają dwa masywne trzony kominowe wychodzące z magistralnych ścian wewnętrznych, przechodzące powyżej połaci w dwa wydłużone (w rzucie) kominy ujmujące kalenicę w pobliżu jej styku (trójstyku) z krawężnikami (krokwiami narożnymi).

Reasumując:

Budynek dawnego dworu to obiekt o prostej, zwartej bryle, czytelnej artykulacji elewacji. Jego obecna forma jest prawdopodobnie wynikiem historycznych nawarstwień oraz współczesnej adaptacji do funkcji dydaktycznej. Wtórne części są łatwe do zidentyfikowania nawet w obecnym stanie, tzn. w ścianach pokrytych tynkiem.

Dwór zachował wielkość i formę zbliżone do historycznej. W elewacji czytelne są relikty podziałów i dekoracji, dające wyobrażenie jego historycznego wystroju. Zachowana jest także, w większości historyczna dyspozycja wnętrza.

Ogólny stan techniczny określić można jako dostateczny, pomimo braku poważniejszych prac budowlanych od połowy XX w. a większość uszkodzeń wynika z braku bieżących remontów i reakcji na uszkodzenia, ubytki i awarie.

7. Ocena wartości zabytkowych obiektu

Budynek dawnego dworu w Huwnikach to obiekt nadal słabo rozpoznany. Brak świadomości jego metryki i wartości, oderwanie od pozostałej części zespołu dworskiego

oraz szereg zjawisk, które można oględnie określić jako polityczno-demograficzne (m.in. wymiana ludności na tym obszarze, brak przekazywanej przez pokolenia tradycji i szacunku dla materialnych świadectw przeszłości), prowadziły do jego stopniowej degradacji.

Zjawiska te skutkowały w przeszłości (tej nieodległej) także szeregiem błędnych, nieodwracalnych decyzji, do których zaliczyć należy rozdrobnienie własnościowe oraz lokalizację ogromnego budynku domu pomocy społecznej na dawnym gazonie objezdnym, niejako „w poprzek” – pomiędzy budynkiem dworu a innym dworskim budynkiem mieszkalnym, będącym przed 2. wojną siedzibą zarządcy (również określanym w publikacjach jako dwór). Kolejnymi negatywnymi zjawiskami była dobudowa węzła sanitarnego do fasady dworu a po kilkudziesięciu latach ogromnej sali gimnastycznej z częścią edukacyjną, tworzącej niejako przedłużenie historycznego obiektu w kierunku północnym. Wycinka wszystkich drzew i lokalizacja przy historycznym budynku zespołu boisk dodatkowo pogłębiły jego marginalizację. Każde z tych działań, potrzebne i uzasadnione dla lokalnej społeczności, odbijało się negatywnie na zespole dworskim i samym budynku dworu.

Budynek dawnego dworu w Huwnikach, ze względu na swoją historię, strukturę oraz potencjał naukowy odznacza się następującymi wartościami:

Wartości historyczne

Historia Huwnik, podział miejscowości na dwie własności oraz funkcjonujące w granicach miejscowości dwa zespoły dworsko-folwarczne przysporzyły historykom pewnych trudności w identyfikacji przedmiotu i w opracowaniach można znaleźć mylnie zinterpretowane dane przypisane niewłaściwym zespołom/obszarom.

Budynek dworu wzniesiony najprawdopodobniej po 1624 r. jako siedziba właścicieli majątku, związany na przestrzeni wieków z rodzinami: Fredrów, Olszowskich i Tyszkowskich, stanowi materialne odzwierciedlenie ich gospodarowania na tym terenie oraz świadectwo dawnego układu społeczno-gospodarczego. Wspomnieć należy, że Fredrowie władający Huwnikami w XVII w. zapisali się na kartach historii m.in. jako fundatorzy kościoła i klasztoru w Kalwarii Pałacowskiej.

Gospodarująca w Huwnikach rodzina Tyszkowskich przez dziesięciolecia związana była z regionem, zarządzając kilkoma okolicznymi majątkami. Dla niej powstała w latach 1896-1906 w Kalwarii Pałacowskiej rodzinna kaplica grobowa, w której krypcie pochowano dziewięcioro członków rodziny. Kaplica wpisana jest do rejestru zabytków jako element zespołu klasztornego franciszkanów z kaplicami kalwaryjskimi, z których kilka również ufundowali Tyszkowscy. Ostatni właściciel majątku Paweł Tyszkowski, poseł Sejmu Krajowego Galicji (czterech kadencji) i poseł Rady Państwa (trzech kadencji) przekazał dotychczasową rodzową kaplicę grobową w Huwnikach miejscowym grekokatolikom z przeznaczeniem na świątynię a cały majątek, liczący kilka wsi, zapisał w testamencie Polskiej Akademii Umiejętności, będąc jej najhojniejszym donatorem⁴¹.

Budynek dworu spalony po wojnie przez oddziały UPA podzielił los wielu tego typu obiektów. Wyremontowany w latach 50. XX w. został przeznaczony do użytkowania jako budynek szkolny, podobnie jak tysiące innych dworów na terenie powojennej Polski.

---

⁴¹ Jak podaje: https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Akademia_Umiej%C4%99tno%C5%9Bci [dostęp: 18.04.2024.]

Przedmiotowy obiekt jest zatem dokumentem dziejów miejscowości, ważnym reliktem przeszłości, mówiącym o tożsamości miejsca i jego mieszkańców.

Wartości artystyczne

Budynek dawnego dworu w Huwnikach to obiekt „niepozorny”. „Nieprzygotowanego” widza nie zaskakuje ani nie zachwyca, gubiąc pierwsze wrażenie w sfatygowanych ścianach, odpadającym tynku, obskurnych oknach z pcv czy też w „uporządkowanym”, współczesnym otoczeniu boisk, hali sportowej i DPS-u.

Jednakże poddając formę budynku rzeczowej, stylistycznej analizie, dostrzec można jego walory. Zwarta bryła, pięcioosiowe dłuższe elewacje, ramowy podział, boniowanie w narożnikach, front z osią zaakcentowaną opilastrowanym modułem z dekoracją sztukatorską i wejściem głównym pośrodku (przesłoniętym obecnie dobudówką z węzłem sanitarnym) odzwierciedlają stylistykę z czasu gruntownej przebudowy dworu. Można się domyślać, że nie jest to pełna historyczna forma, pilastry nie kończyły się, zapewne, tępo pod okapem, lecz wspierały portyk lub ogzymsowanie, być może otwory okienne i wejście były inaczej podkreślone, obwiedzione a wejście główne było w jakiś sposób uczynione (tarasem, balkonem itp.). Zatem obecna forma i wystrój architektoniczny nie odzwierciedlają w pełni historycznych rozwiązań, zaledwie je sygnalizując.

Piwnice dworu o zachowanym historycznym układzie wnętrza, wymurowane w większości z kamienia, zawierające najstarsze struktury budynku i historyczne nawarstwienia, imponują wielkością i stwarzają specyficzny nastrój, tworząc poczucie dawności, odbierane zdecydowanie pozytywnie w sensie estetycznym.

Podsumowując, budynek dawnego dworu w Huwnikach odznacza się wartościami artystycznymi. Zachowana jest bryła, forma, układ wnętrza, kompozycja elewacji a częściowo także detal. Przyznać jednak należy, że na skutek działalności inwestycyjnej w sąsiedztwie, utracił większość wartości przestrzennych i krajobrazowych. Nie jest już dominantą założenia dworskiego, nie odzyska ekspozycji frontowej przez co jego relacje funkcjonalne i widokowe z pozostałymi elementami założenia: „nowym dworem”, spichlerzem i budynkiem gospodarczym są niemożliwe do odtworzenia. Jednak budynek nadal stanowi integralny i ważny element dawnego zespołu dworskiego.

Wartości naukowe

Dwór w Huwnikach był do niedawna obiektem niemal zupełnie nierozpoznanym. Pierwsze opracowanie na jego temat powstało w 2023 r. w związku z zamiarem rozbiórki obiektu i budowy na jego miejscu nowego budynku. „Dokumentacja z badań architektoniczno-konserwatorskich budynku dawnej szkoły i dworu w Huwnikach” (Sęk S., 2023.) odnosiła się jednak tylko do piwnic budynku, pomijając zupełnie jego nadziemne części.

Piwnice są niezwykle interesujące. Zawierają najstarsze struktury budynku: 3 pomieszczenia przekryte kamiennymi kolebkami, stanowiące około połowę powierzchni datowane na XVII w. Pozostałe pomieszczenia zostały w kolejnych wiekach przebudowane, przekryte sklepieniami żaglastymi, zawierają wiele historycznych nawarstwień i noszą ślady

modyfikacji, których właściwa interpretacja przyczyniłaby się do lepszego poznania przeszłości obiektu.

Nadziemne części budynku dworu także zawierają nawarstwienia z różnych okresów (z co najmniej dwóch stuleci), badania architektoniczne pozwoliłyby więc lepiej rozpoznać chronologię przemian i historyczną formę/formy obiektu. Przedmiotowy budynek, powstały w XVII w., zyskujący stylową formę prawdopodobnie w wyniku XVIII- lub XIX-wiecznej przebudowy, zniszczony i zdegradowany w XX w. wciąż czeka na przebadanie.

Budynek dawnego dworu w Huwnikach stanowi więc ważne źródło badań nad nadal nie do końca nierozpoznaną historią obiektu oraz historią kształtowania się zespołu dworsko-folwarcznego. Jest zatem potencjalnym przedmiotem badań naukowych w różnych dziedzinach: architektury i budownictwa, historii miejscowości i jako materiał badawczy odznacza się wartościami naukowymi.

Należy wspomnieć, że w opracowanej w 2017 r. Karcie ewidencyjnej obiektu nieruchomego niewpisanego do rejestru zabytków wskazywano na konieczność objęcia budynku ochroną konserwatorską.

9. Wnioski

Po przeanalizowaniu materiałów dotyczących sprawy oraz ocenie dokonanej podczas wizji lokalnej stwierdza się:

- 9.1. Przedmiotowy budynek ujęty jest w gminnej ewidencji zabytków gminy Fredropol.
- 9.2. Budynek dawnego dworu w Huwnikach to jeden z elementów zabudowy dworskiej zachowanej w założeniu znacznie przekształconym, zdegradowanym, pozbawionym do niedawna ochrony konserwatorskiej.
- 9.3. Budynek dawnego dworu w Huwnikach to obiekt o metryce XVII – wiecznej, przebudowywany w kolejnych stuleciach.
- 9.4. Najstarsze struktury znajdują się w kondygnacji piwnic, z których około połowa zachowała pierwotną postać.
- 9.5. Część nadziemna jest wynikiem historycznych nawarstwień (XVIII lub XIX-wiecznych) oraz powojennych przekształceń. W l. 70. XX w. wzniesiono przybudówkę z węzłem sanitarnym w środkowej części elewacji wschodniej, w miejscu najbardziej reprezentacyjnym zawierającym historyczne główne wejście do budynku, a w pocz. XXI w. dobudowano od pn. salę gimnastyczną.
- 9.6. Obiekt stanowi materialne świadectwo historii zespołu dworskiego i miejscowości Huwniki. Związany jest z ważnymi dla regionu i Polski rodami Fredrów - fundatorów klasztoru i świątyni w pobliskiej Kalwarii Pałacowskiej oraz Tyszkowskich, hojnie wspierających polską naukę (za sprawą przekazania majątku dla PAU) i lokalną społeczność.
- 9.7. Budynek, pełniący po wojnie funkcję szkoły, jest reliktem założenia dworskiego, dzielącego los tysięcy zespołów, rozczłonkowanych pomiędzy kilku właścicieli i zdegradowanych przez gospodarowanie PGR. Odznacza się więc wartościami historycznymi także w kontekście okresu powojennego historii najnowszej.

9.8. Budynek dworu o prostej bryle i zachowanej reliktowej dekoracji elewacji frontowej odznacza się także wartościami artystycznymi.

9.9. Obiekt stanowi potencjalne źródło badań naukowych w różnych dziedzinach: architektury, historii architektury, budownictwa, technik i technologii budowlanych oraz historii.

10. Konkluzja

W ocenie OT NID w Rzeszowie przedstawione powyżej argumenty pozwalają stwierdzić, że zachowane wartości zabytkowe budynku dawnego dworu w Huwnikach stanowią o zasadności jego pozostawienia w gminnej ewidencji zabytków.

11. Załączniki

11.1. Mapy archiwalne i współczesne

11.2. Projekty archiwalne

11.3. Fotografie współczesne

Opracowali:

mgr inż. arch. Barbara Potera

dr Andrzej Gliwa – część historyczna

mgr Joanna Dzik

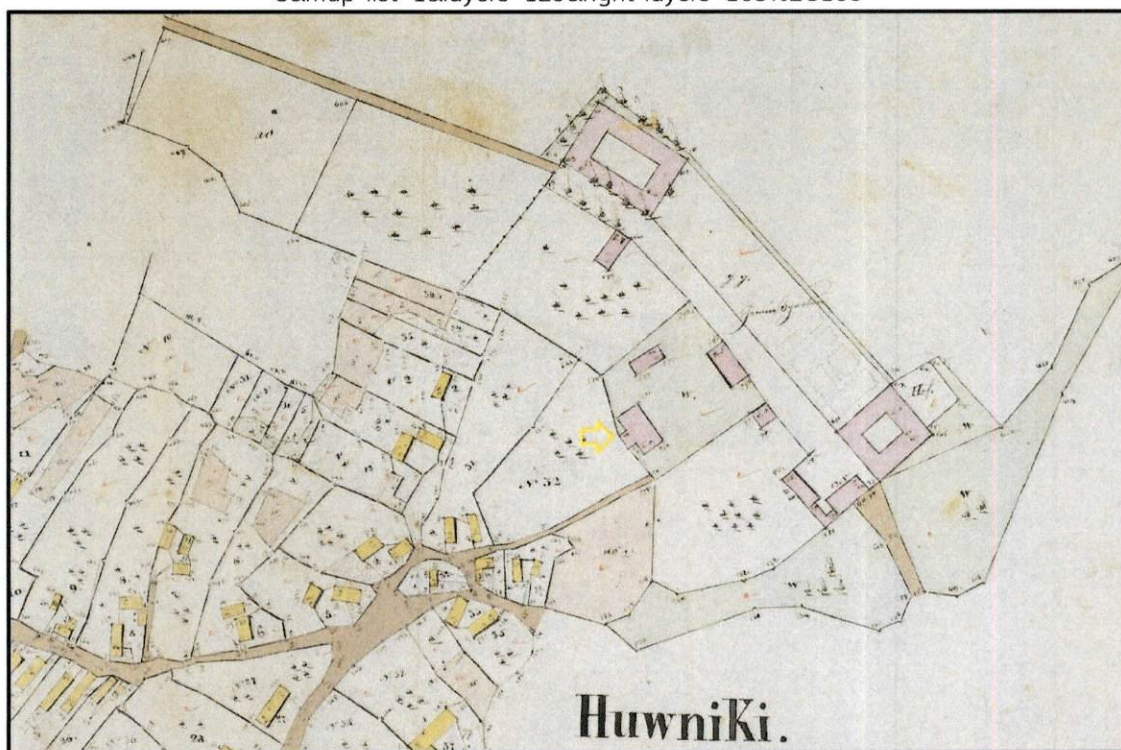
KIEROWNIK
Oddziału Terenowego w Rzeszowie
Narodowego Instytutu Dziedzictwa

A. Fortuna-Marek
Anna Fortuna-Marek

11.1. Mapy archiwalne i współczesne

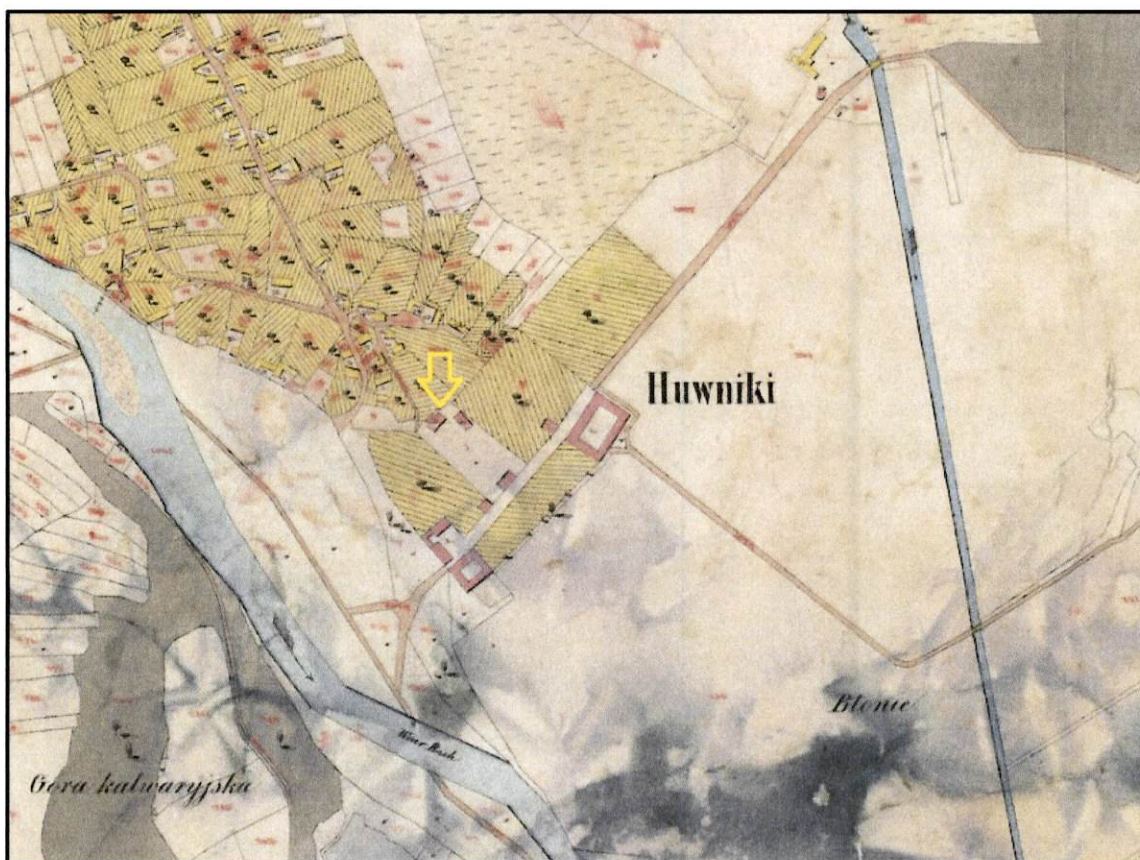

1. Pierwsze topograficzne zdjęcie Galicji tzw. Mapa Miega, 1779-1781; zaznaczono przedmiotowy zespół dworski; <https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/europe-18century-firstsurvey/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=163%2C165>

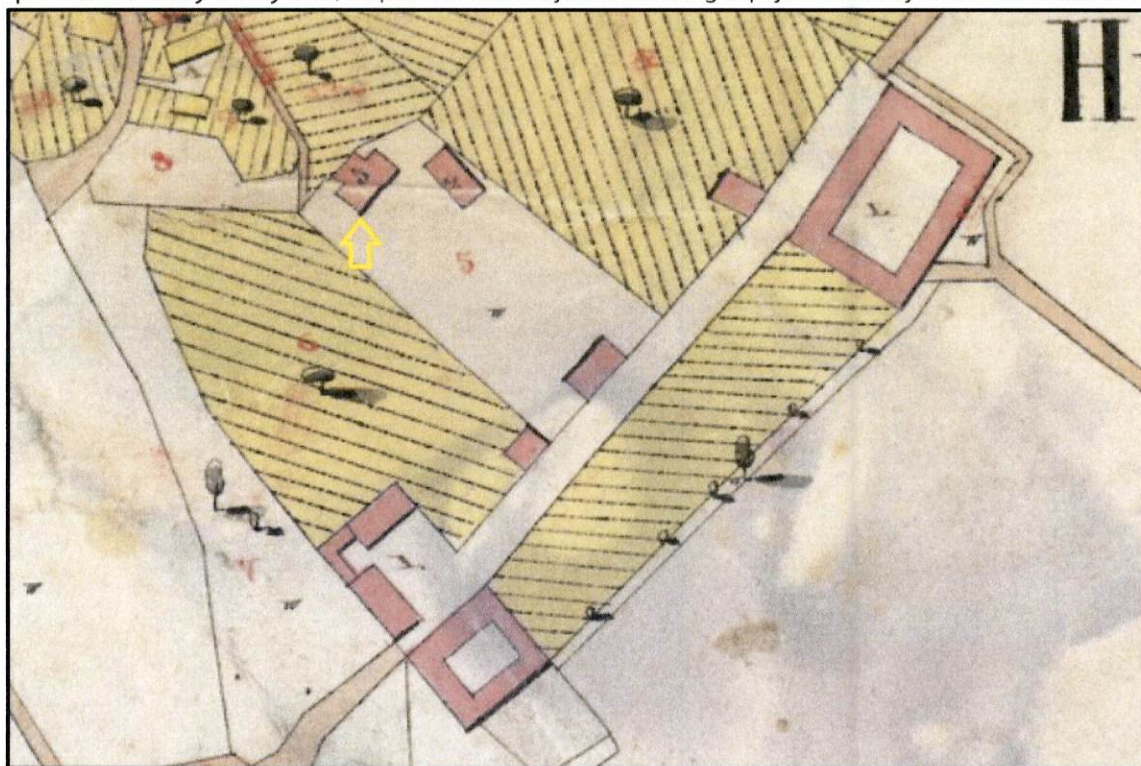

2. Szkic polowy do planu katastralnego (mapa nieorientowana); Feld Skizzen der Gemeinde Huwniki, 1852; AP Przemyśl, sygn.. 419, nr 6.

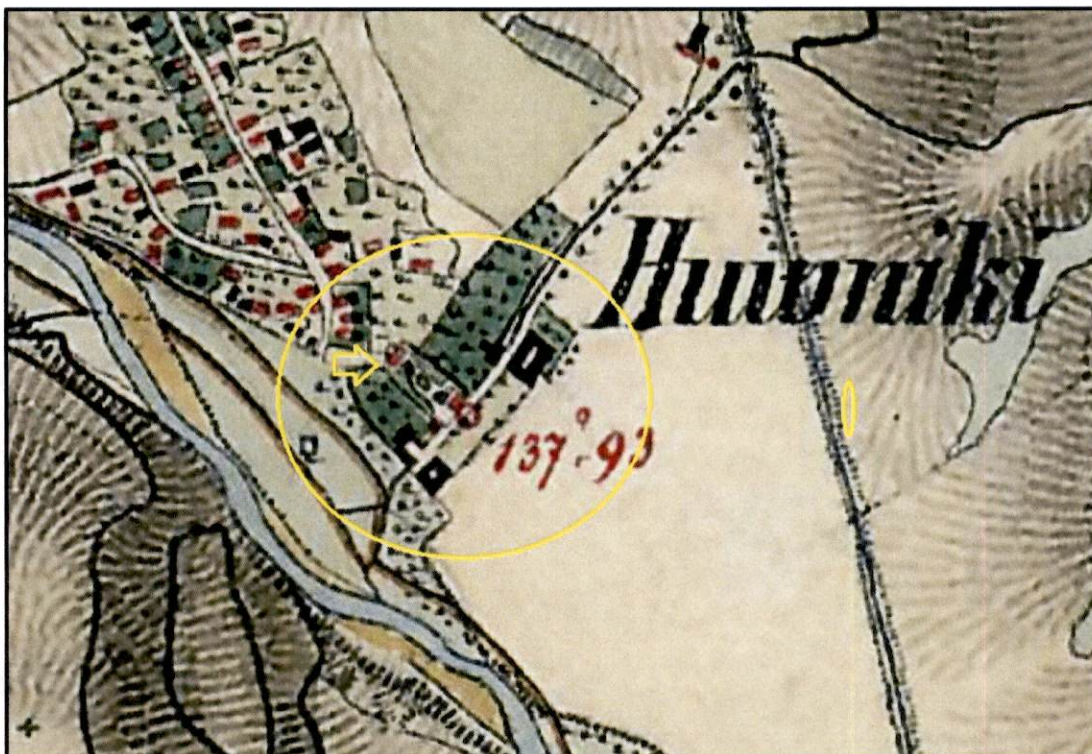

3. Mapa katastralna Huwniki sammt Ortshaft Gruszow in Galizien, 1852 r.; zaznaczono przedmiotowy budynek; <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/18050423>

4. Mapa katastralna 1852 r., powiększenie.

5. Drugie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów; 1861-1864; zaznaczono zespół dworski i przedmiotowy budynek;

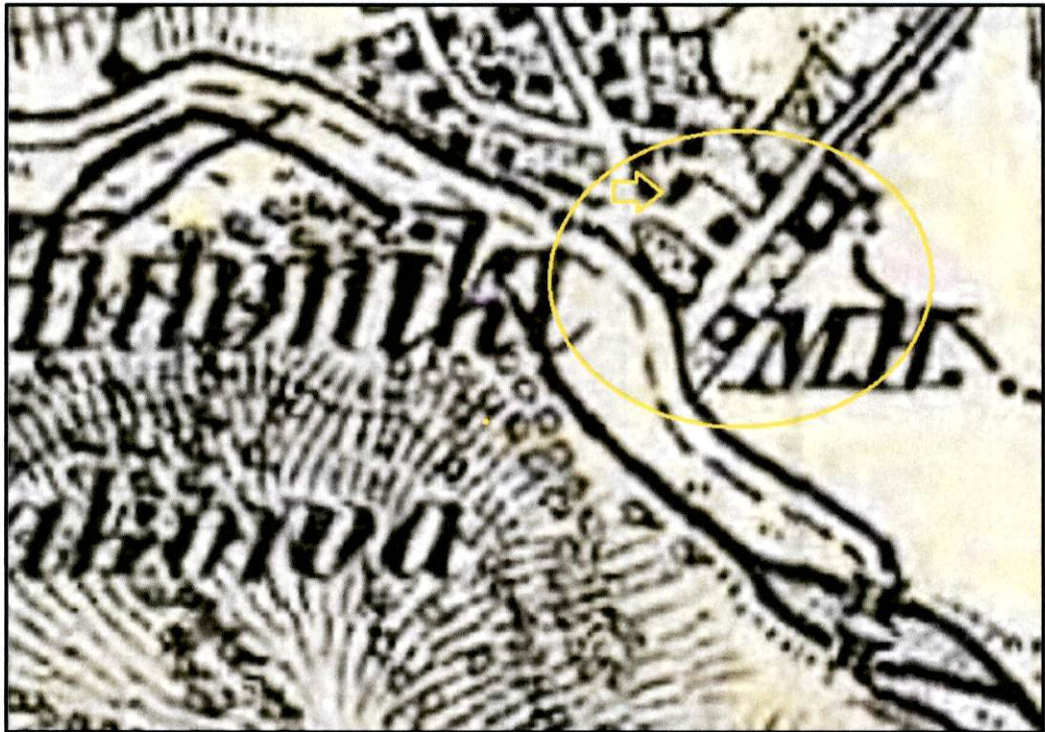
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/thirdsurvey75000/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=43>

6. Trzecie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów; 1869-1883; zaznaczono zespół dworski i przedmiotowy budynek;

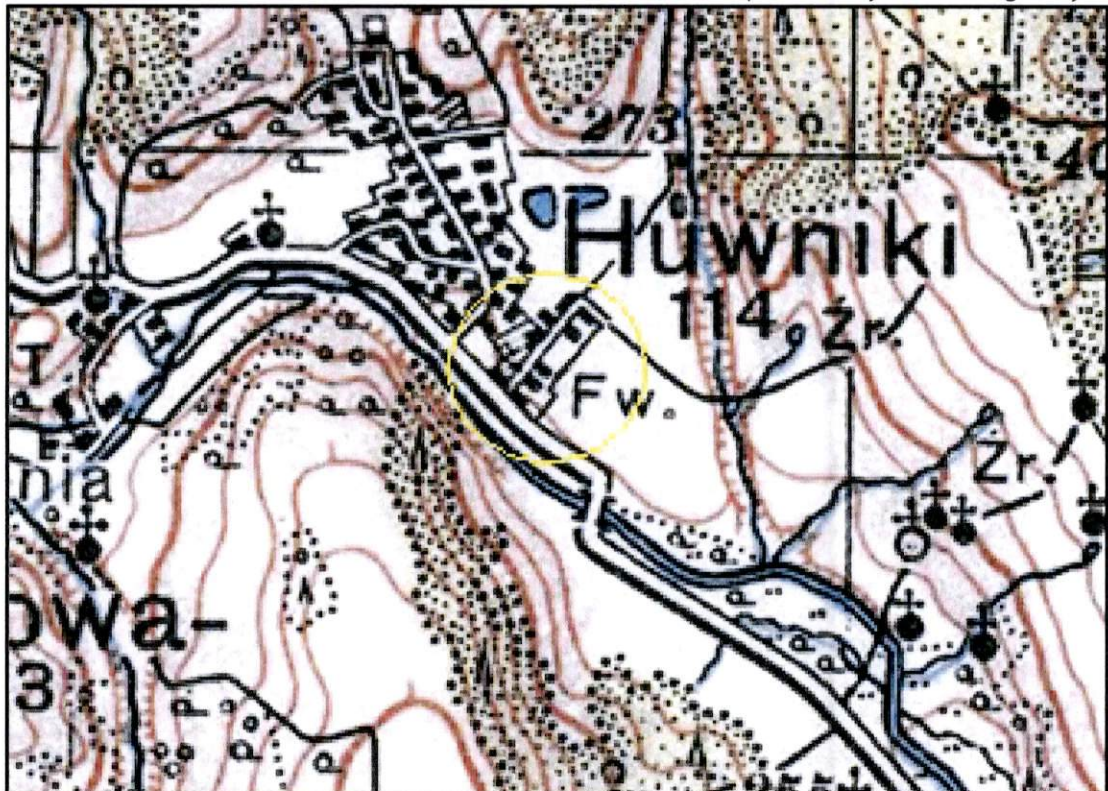
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/thirdsurvey75000/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=43>

7. Trzecie Militarne Zdjęcie Imperium Habsburgów; 1869-1883; zaznaczono zespół dworski i przedmiotowy budynek;

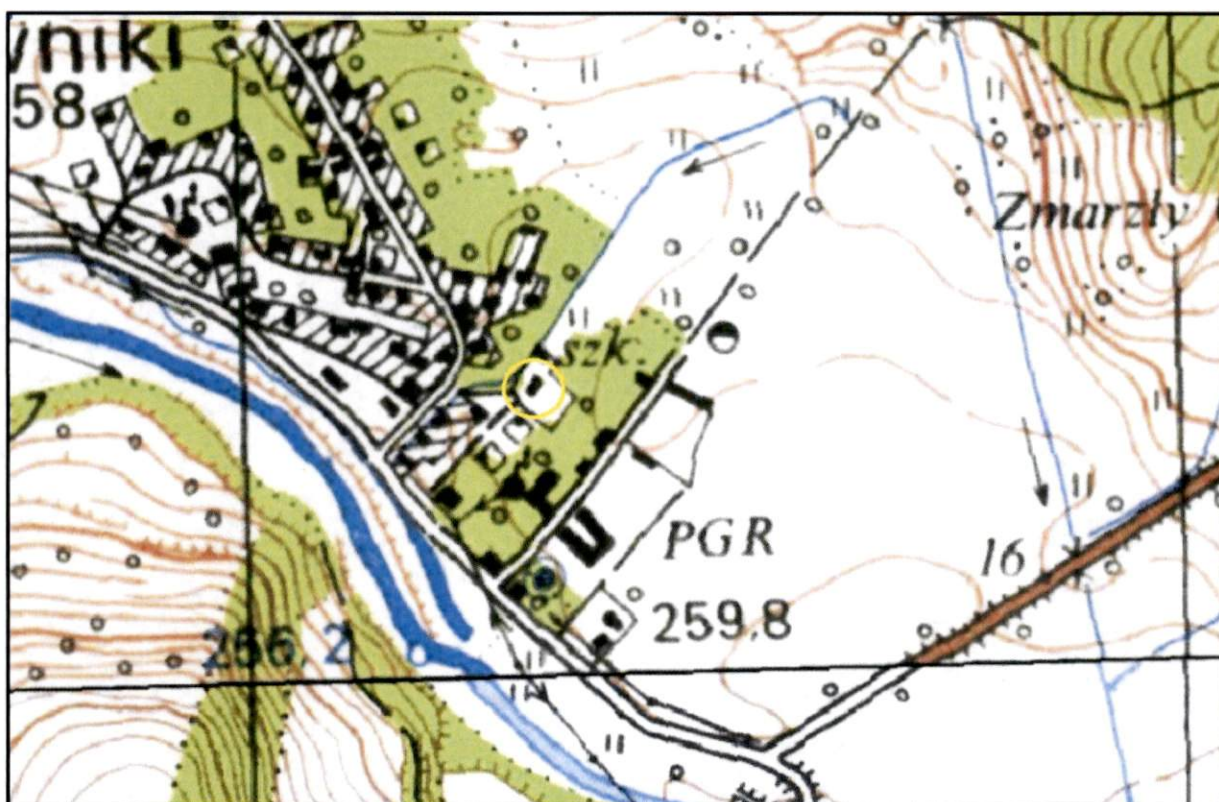
<https://maps.arcanum.com/en/synchron/thirdsurvey25000/thirdsurvey75000/?bbox=2526399.235952884%2C6385610.70161526%2C2528668.4602301%2C6387270.818323328&map-list=1&layers=129&right-layers=43>

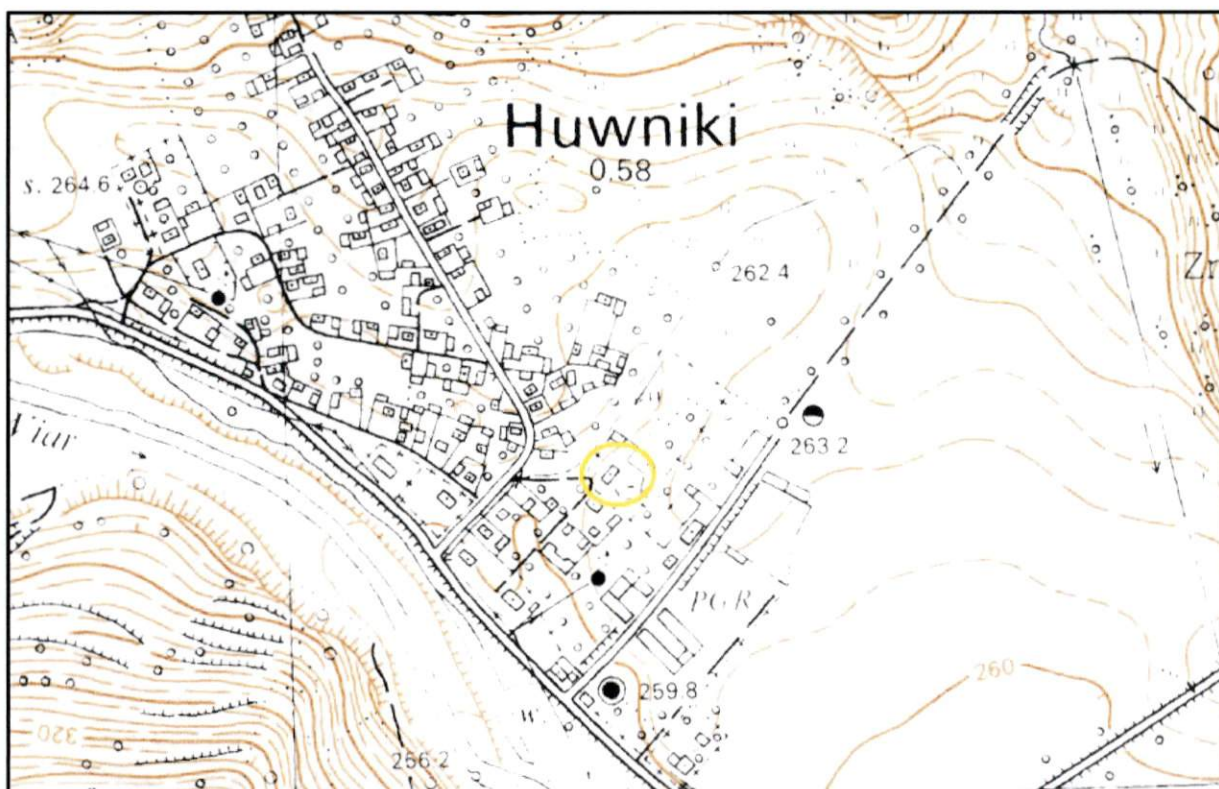
8. Mapa Woskowego Instytutu Geograficznego z 1938 r., zaznaczono zespół dworski w Huwnikach;

http://maps.mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K_300dpi/P50_S35_DOBROMIL_1938_300dpi_bcuj302692-289650.jpg

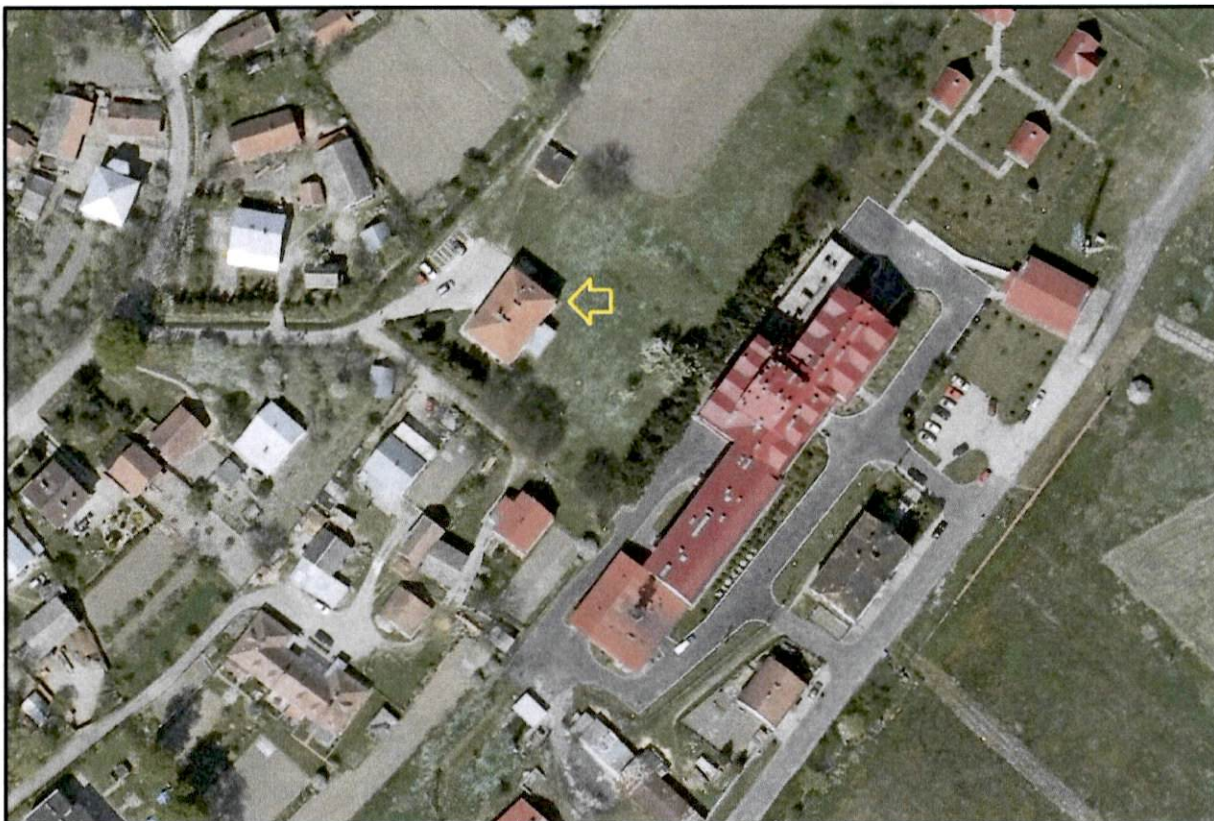

9. Mapa topograficzna z 1965 r. opracowana w skali 1:25000; zaznaczono przedmiotowy budynek; www.geoportal.gov.pl

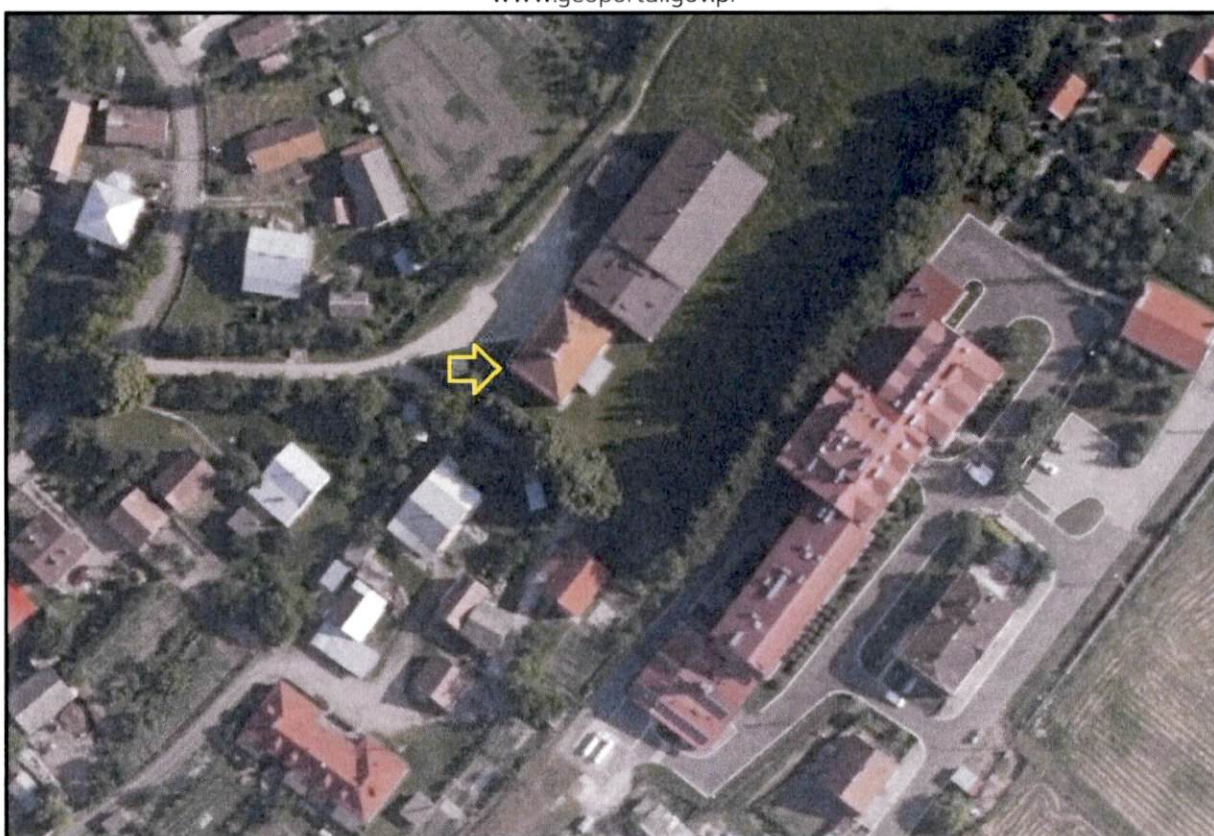

10. Mapa topograficzna z 1965 r. opracowana w skali 1:10000; zaznaczono przedmiotowy budynek; www.geoportal.gov.pl

11. Ortofotomapa archiwalna z 2009 r., zaznaczono przedmiotowy budynek;
www.geoportal.gov.pl

12. Ortofotomapa archiwalna z 2015 r., zaznaczono przedmiotowy budynek;
www.geoportal.gov.pl

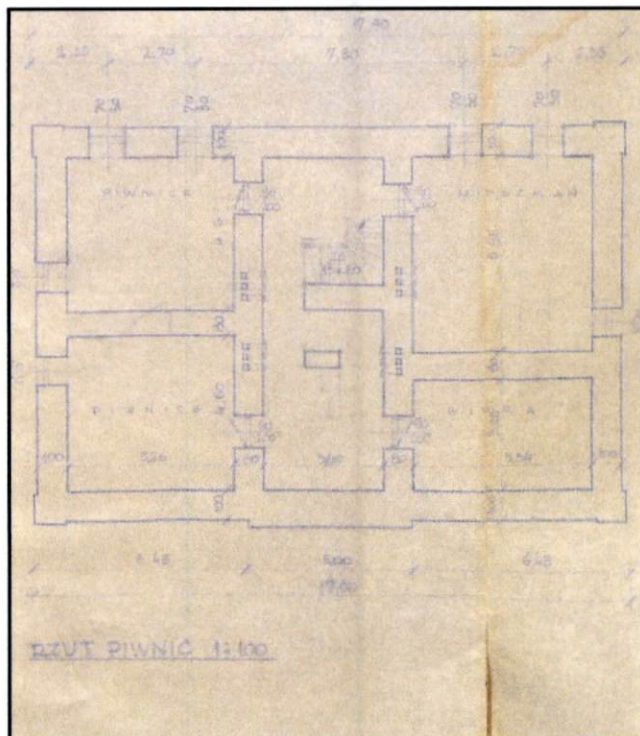
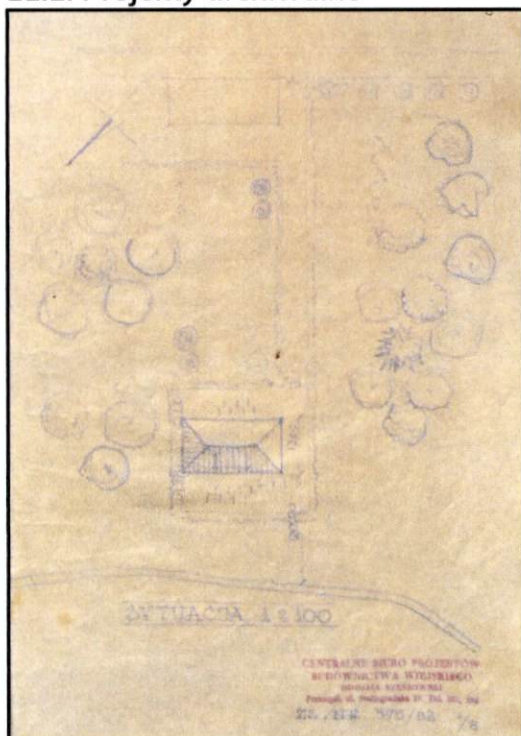
13. Ortofotomapa aktualna, zaznaczono przedmiotowy budynek; www.geoportal.gov.pl

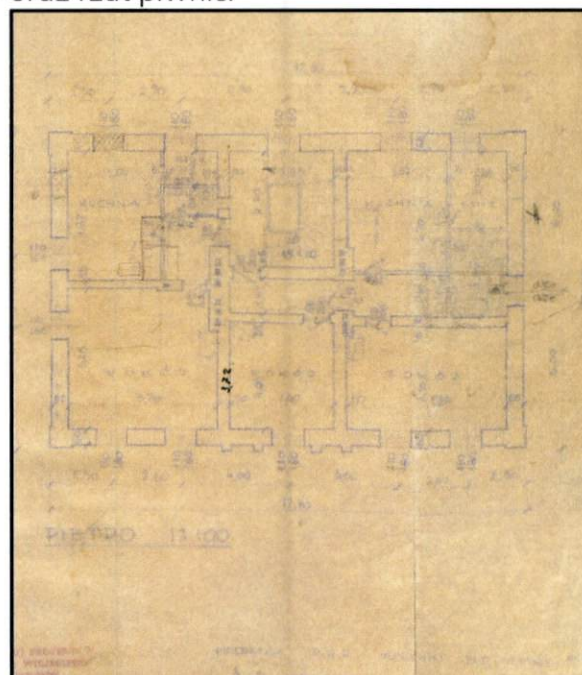
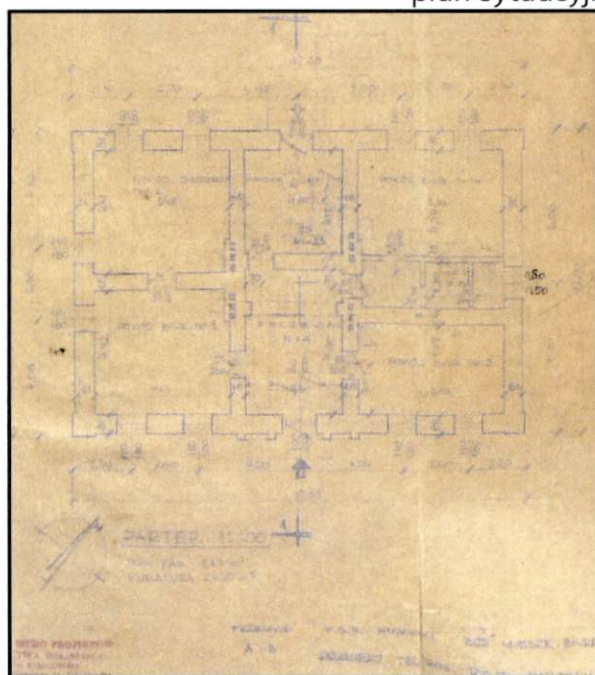
14. Ortofotomapa aktualna, zaznaczono przedmiotowy budynek; www.geoportal.gov.pl

11.2. Projekty archiwalne

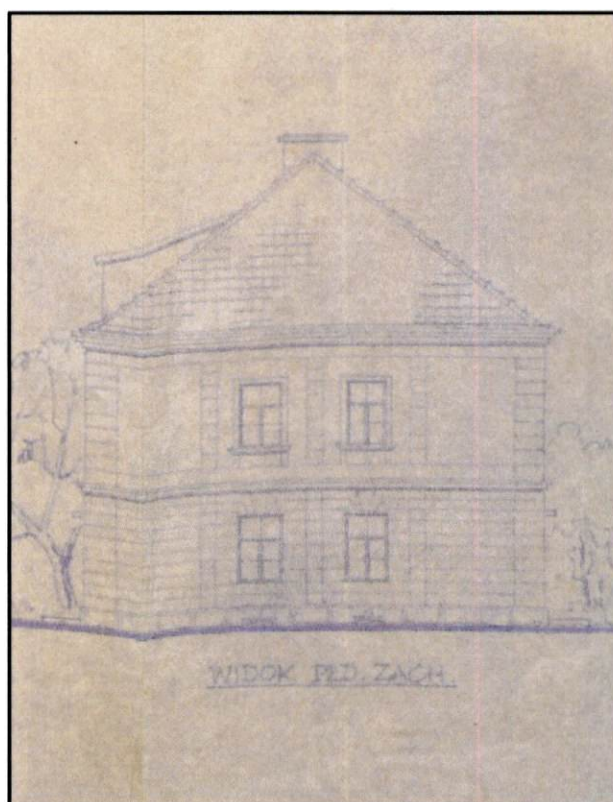
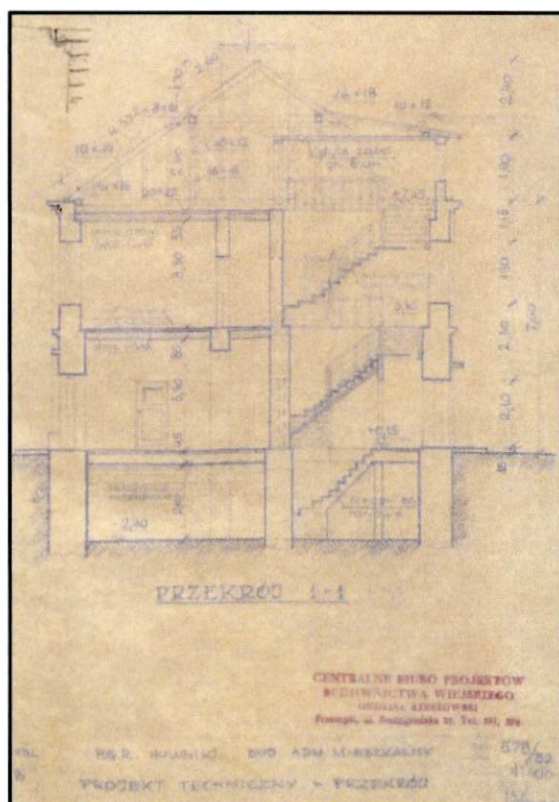

1., 2. Projekt techniczny roboczy – Przebudowy i odbudowy spalonego budynku na biura i mieszkania PGR, Centralne Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego Oddział Rzeszowski, Przemysł, ul. Stalingradzka 37, zlec. Nr 575/52; 1952 r.; plan sytuacyjny oraz rzut piwnic.

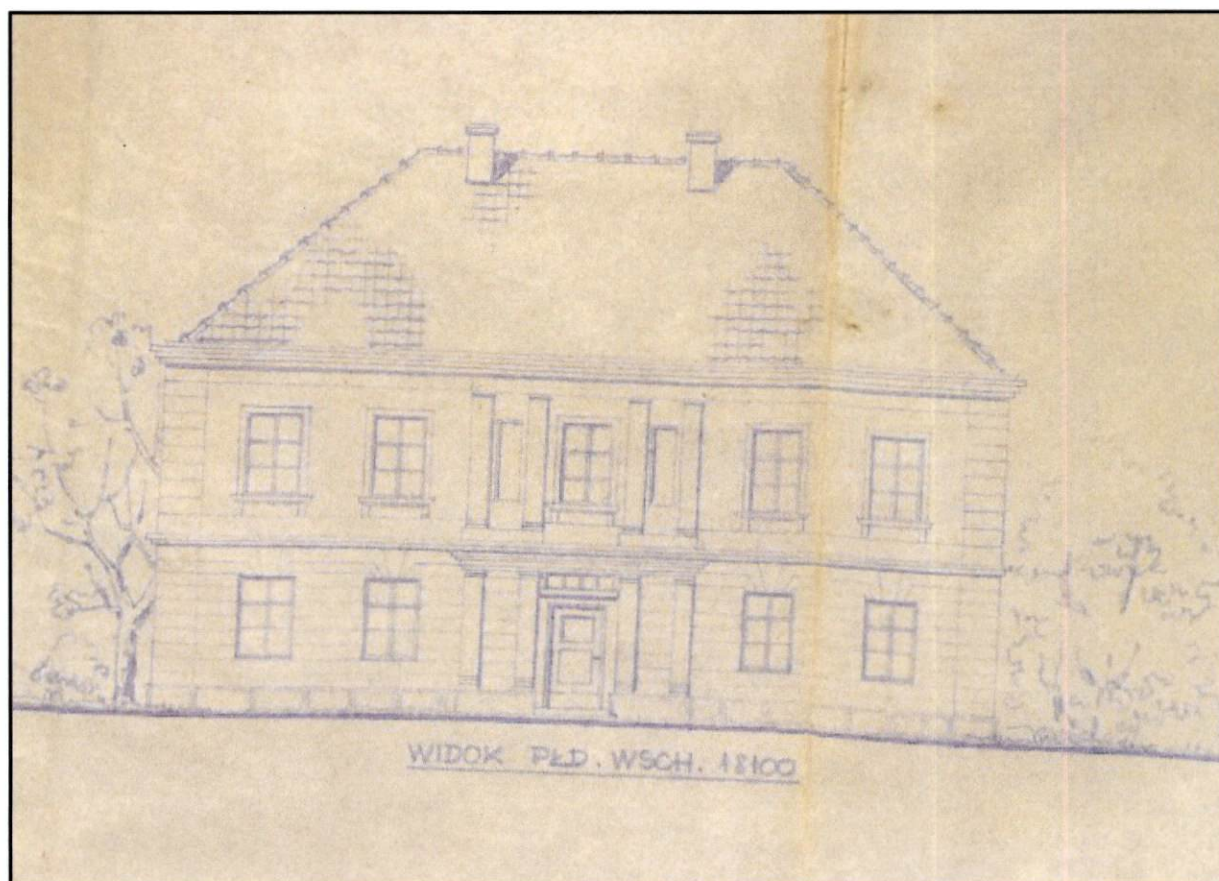

3., 4. Projekt j.w., rzut parteru i rzut piętra.

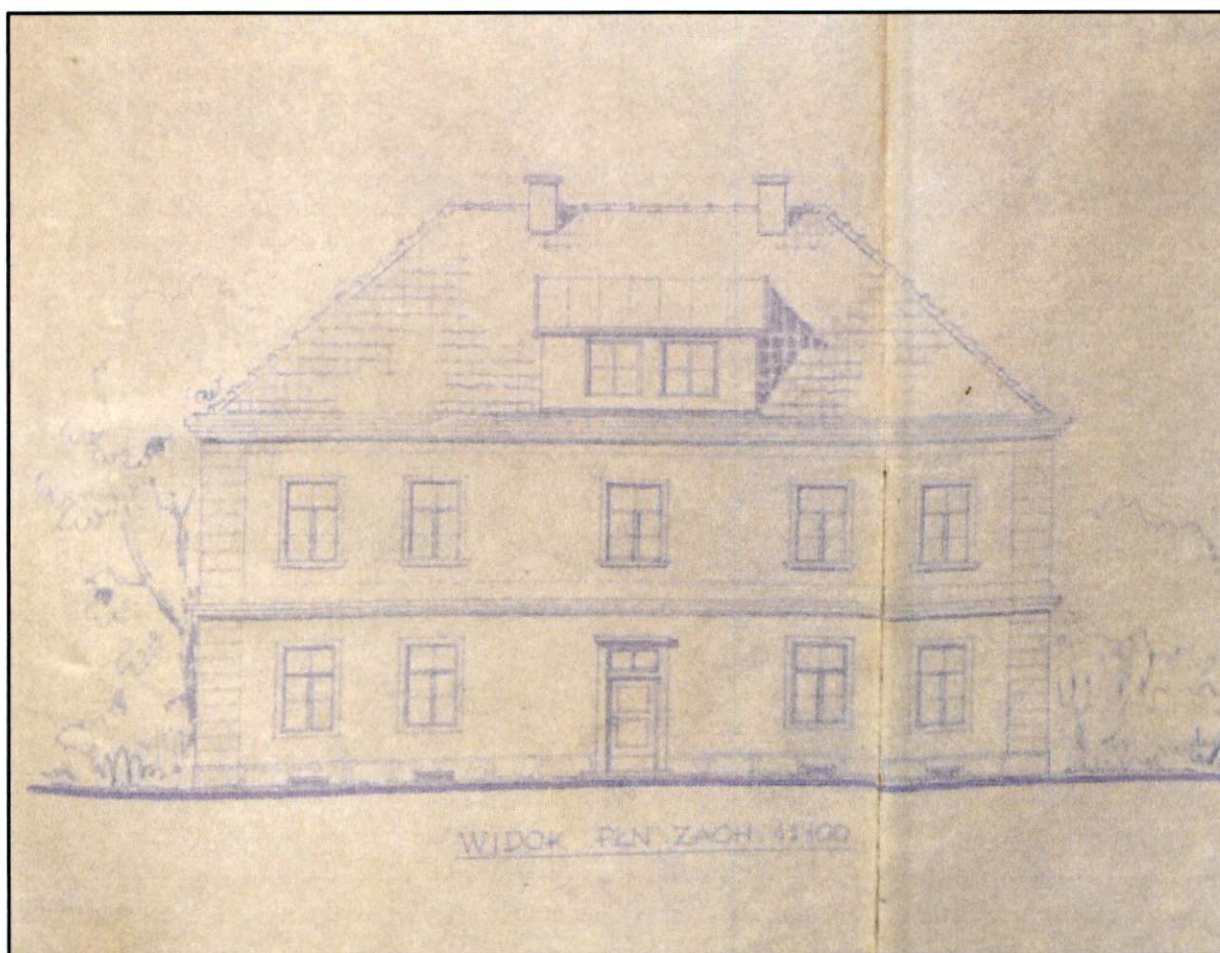

5., 6. Projekt j.w.; przekrój poprzeczny i elewacja południowa.

7. Projekt j.w., elewacja wschodnia – frontowa.

8. Projekt j.w.; elewacja zachodnia.

11.3. Fotografie współczesne

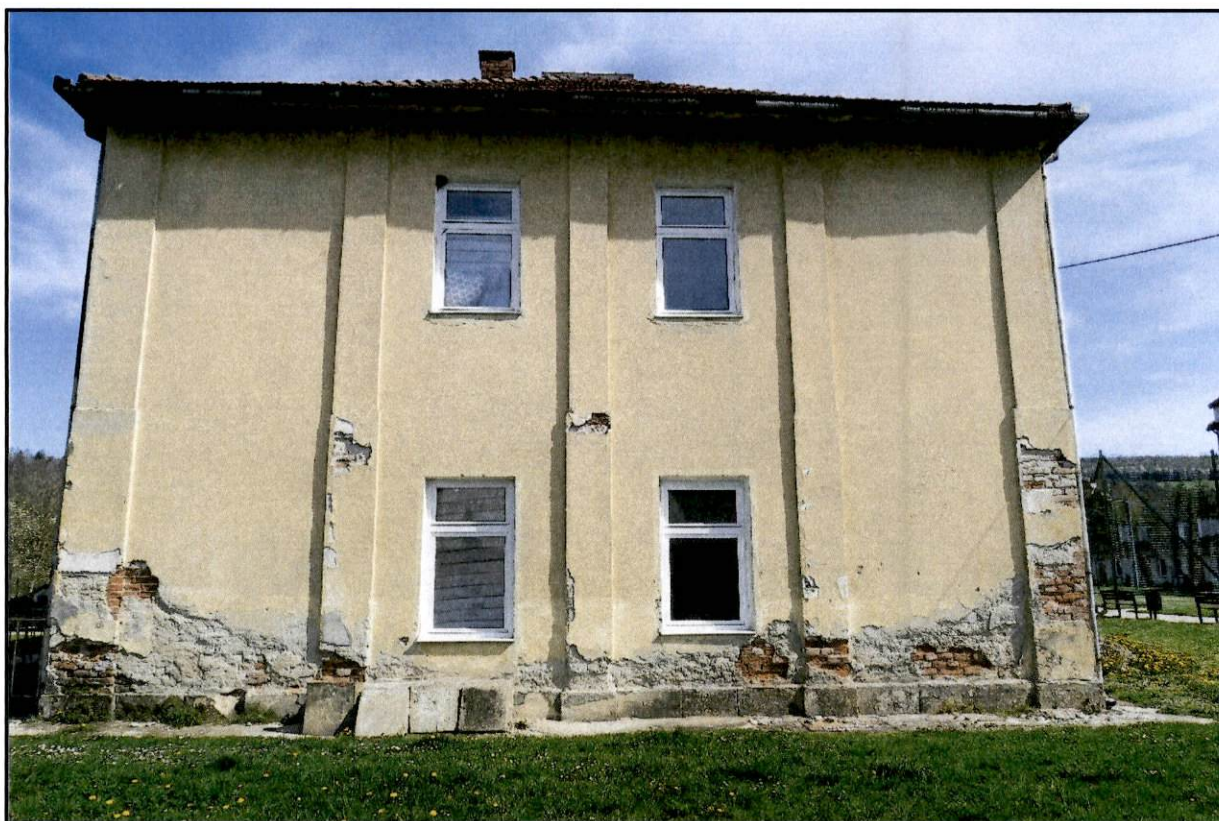

1. Budynek dawnego dworu, widok od pn.-wsch., na pierwszym planie dobudowana hala sportowa. Fot. B. Potera, 2024 r.

2. Budynek dawnego dworu, ob. elewacja frontowa (zach.) Fot. B. Potera, 2024 r.

3. Budynek dawnego dworu, elewacja boczna (pd.). Fot. B. Potera, 2024 r.

4. Budynek dawnego dworu, od pn.-wsch. Fot. B. Potera, 2024 r.

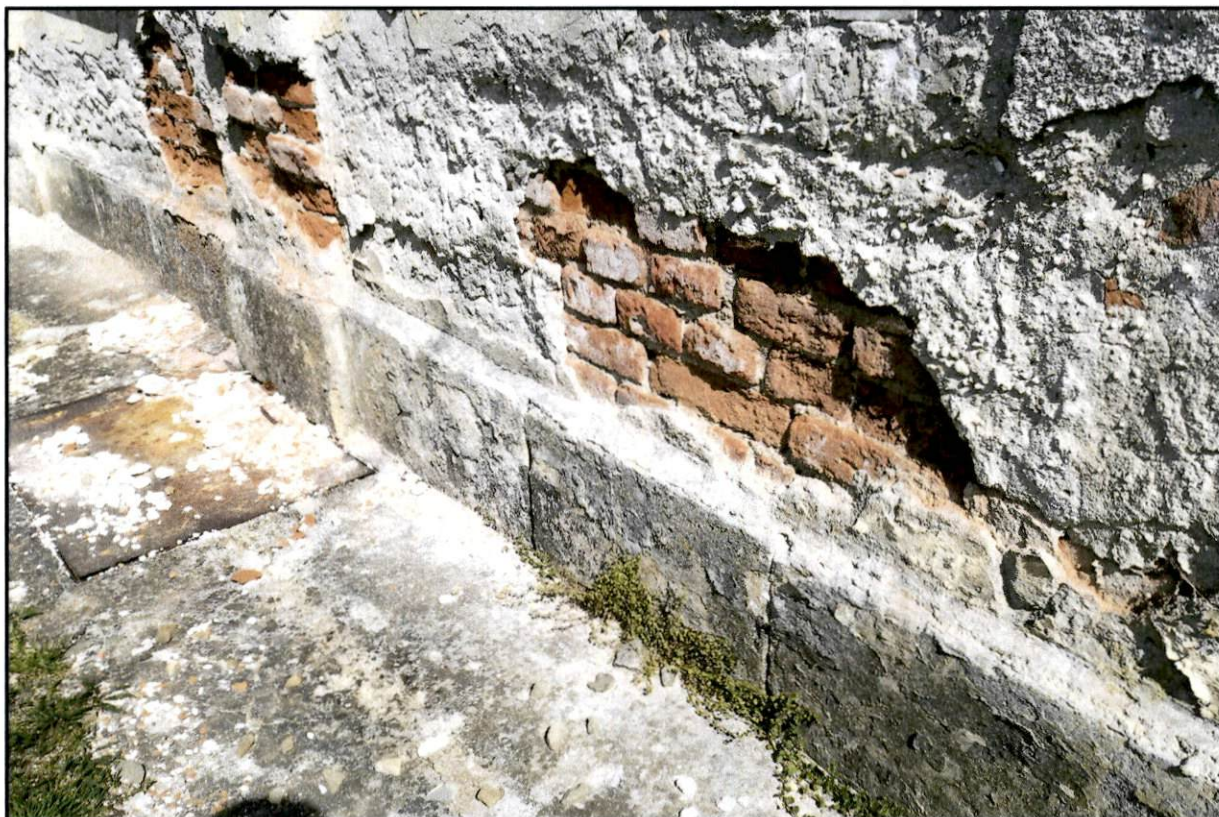

5. Budynek dawnego dworu, elewacja wschodnia, dawniej frontowa, widoczny współczesny węzeł sanitarny. Fot. B. Potera, 2024 r.

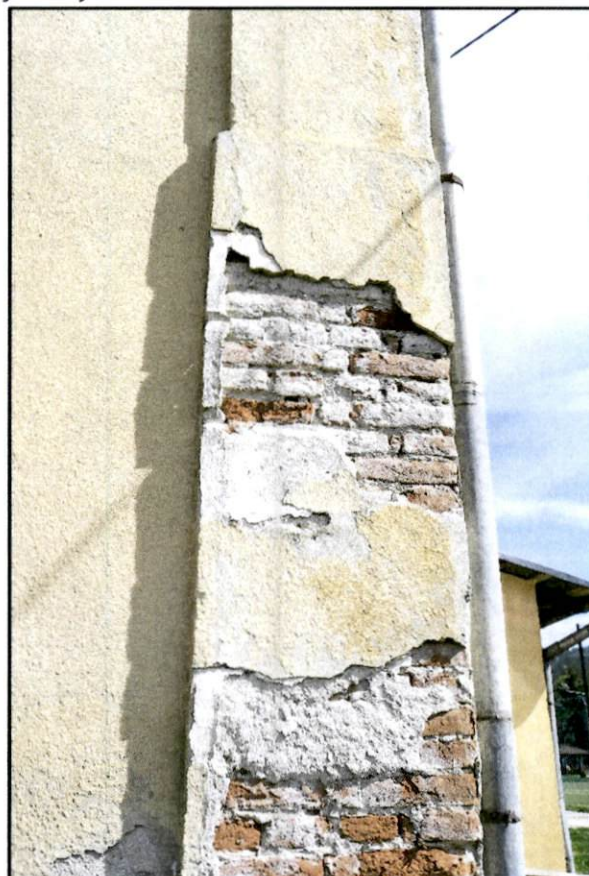

6., 7. Narożnik pn.-wsch. budynku, widoczny łącznik pomiędzy historycznym obiektem a współczesną halą sportową. Fot. B. Potera, 2024 r.

8. Fragment kamiennego cokołu w pd. elewacji budynku. Fot. B. Potera, 2024 r.

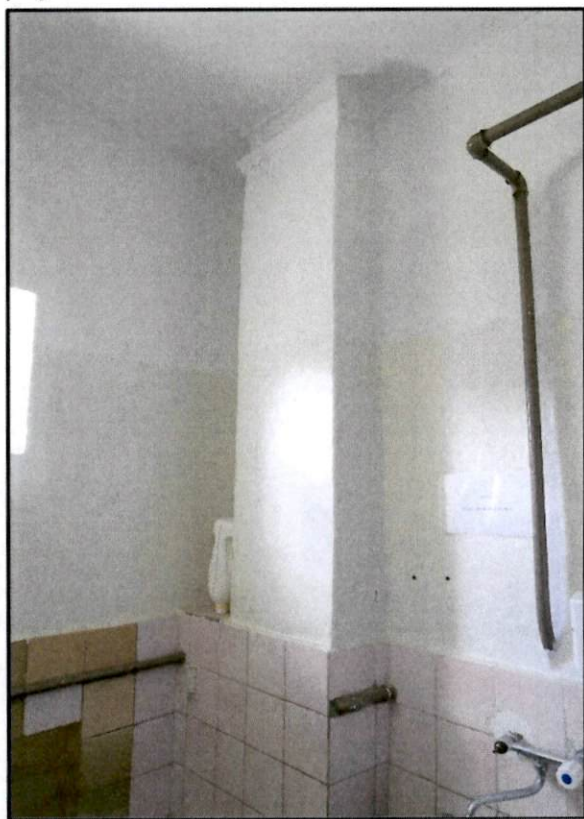

9., 10. Narożniki budynku: pn.-zach. i pd. zach., widoczny uskok lizeny na wysokości stropu nad parterem oraz ślady rowków boniowania. Fot. B. Potera, 2024 r.

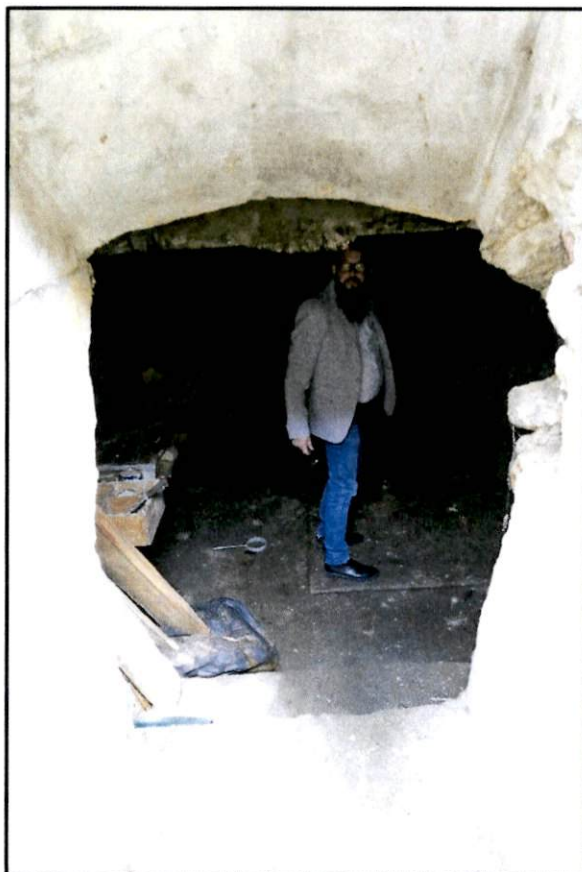
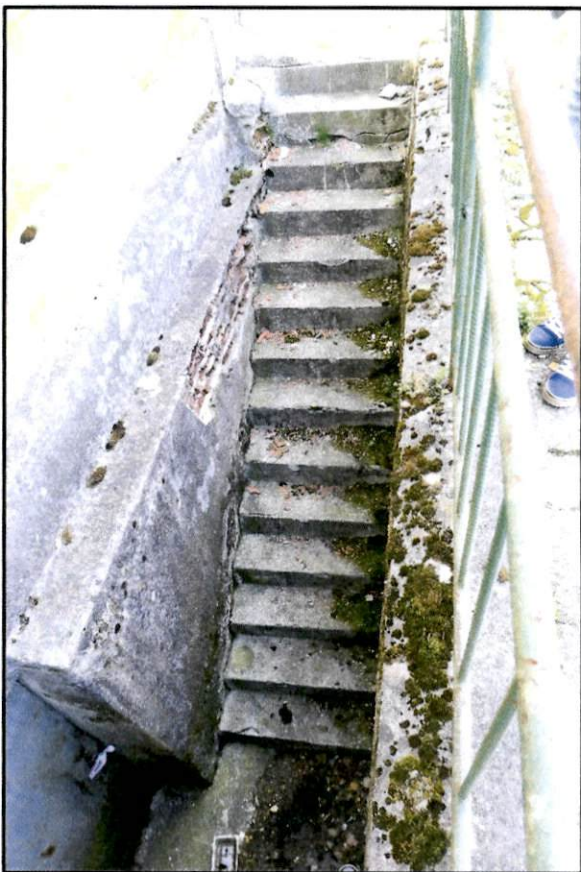

11. Elementy dekoracji elewacji wschodniej: główce pilastrów oraz klucz, w kondygnacji piętra. Fot. B. Potera, 2024 r.

12., 13. Fragmenty elewacji wschodniej przestronięte współczesną dobudową: głowica pilasta na wysokości stropu ponad parterem oraz glif otworu dawnego wejścia frontowego. Fot. B. Potera, 2024 r.

14., 15. Zewnętrzne zejście do piwnic i wtórny otwór wejściowy. Fot. B. Potera, 2024 r.

16. Pomieszczenie w pd.-zach. części piwnic. Fot. B. Potera, 2024 r.

17., 18. Przejście pomiędzy dwoma pomieszczeniami pd. traktu piwnic, widok z dwóch stron. Fot. B. Potera, 2024 r.

19. Pomieszczenie w pd.-wsch. części piwnic. Fot. B. Potera, 2024 r.

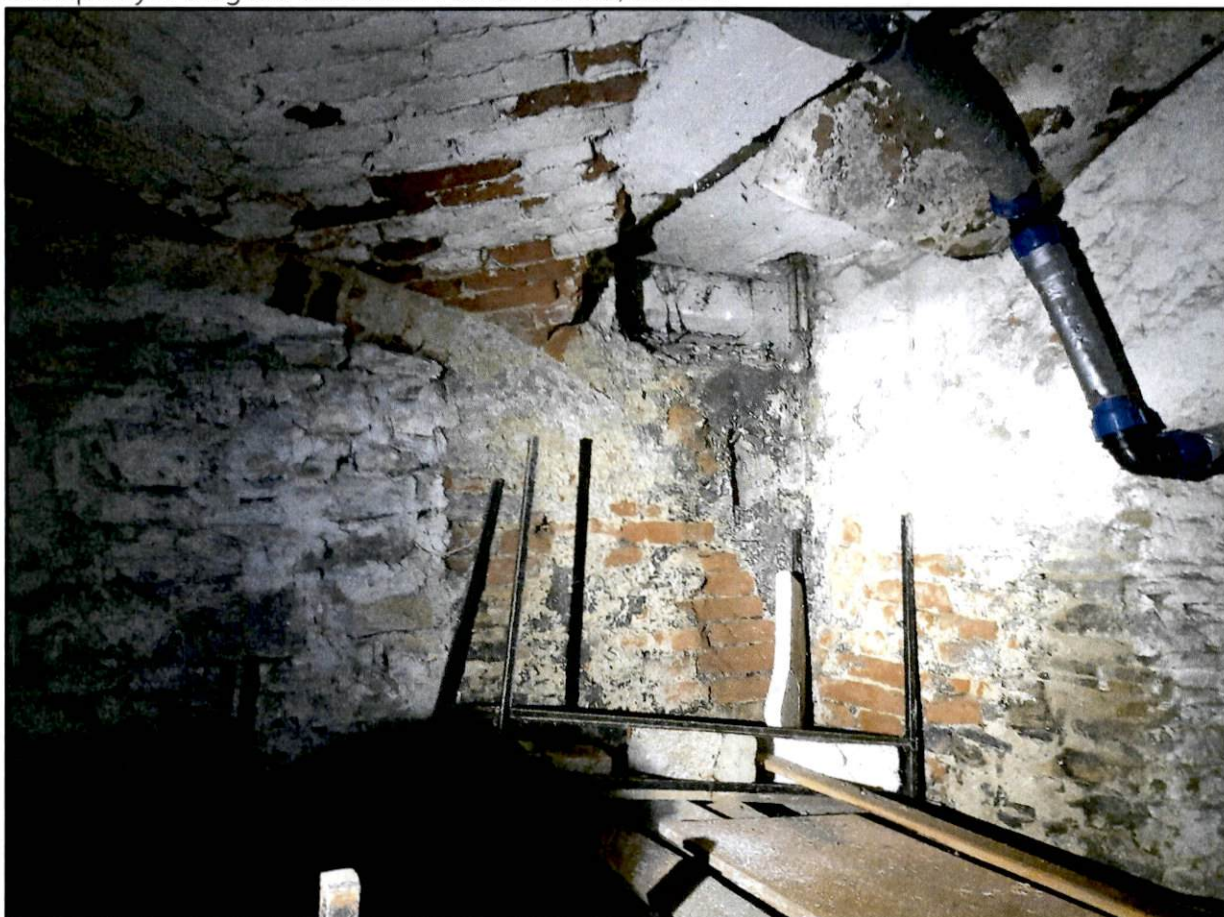

20. Pomieszczenie w pd.-wsch. części piwnic, wtórny zsyp. Fot. B. Potera, 2024 r.

21. Środkowy trakt piwnic, stopień zaślepionych schodów piwnicznych oraz wnętrza pod zaślepionym biegiem schodów. Fot. B. Potera, 2024 r.

22. Zachodnia część środkowego traktu piwnic, widoczne liczne ingerencje z różnych okresów. Fot. B. potera, 2024 r.

23. Pomieszczenie w pn.-wsch. części piwnic. Fot. J. Dzik, 2024 r.

24. Pomieszczenie w pn.-wsch. części piwnic. Fot. J. Dzik, 2024 r.

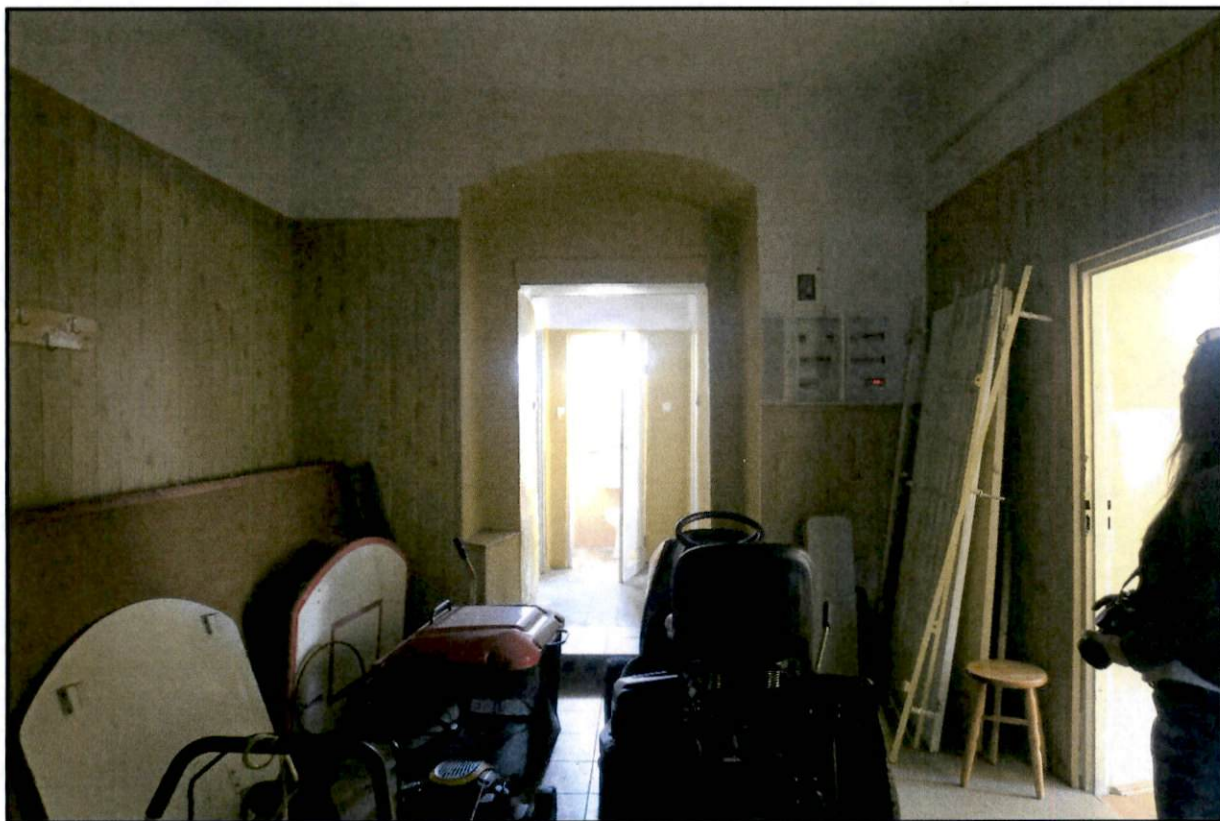

25. Pomieszczenie w pn.-zach. części piwnic. Fot. J. Dzik, 2024 r.

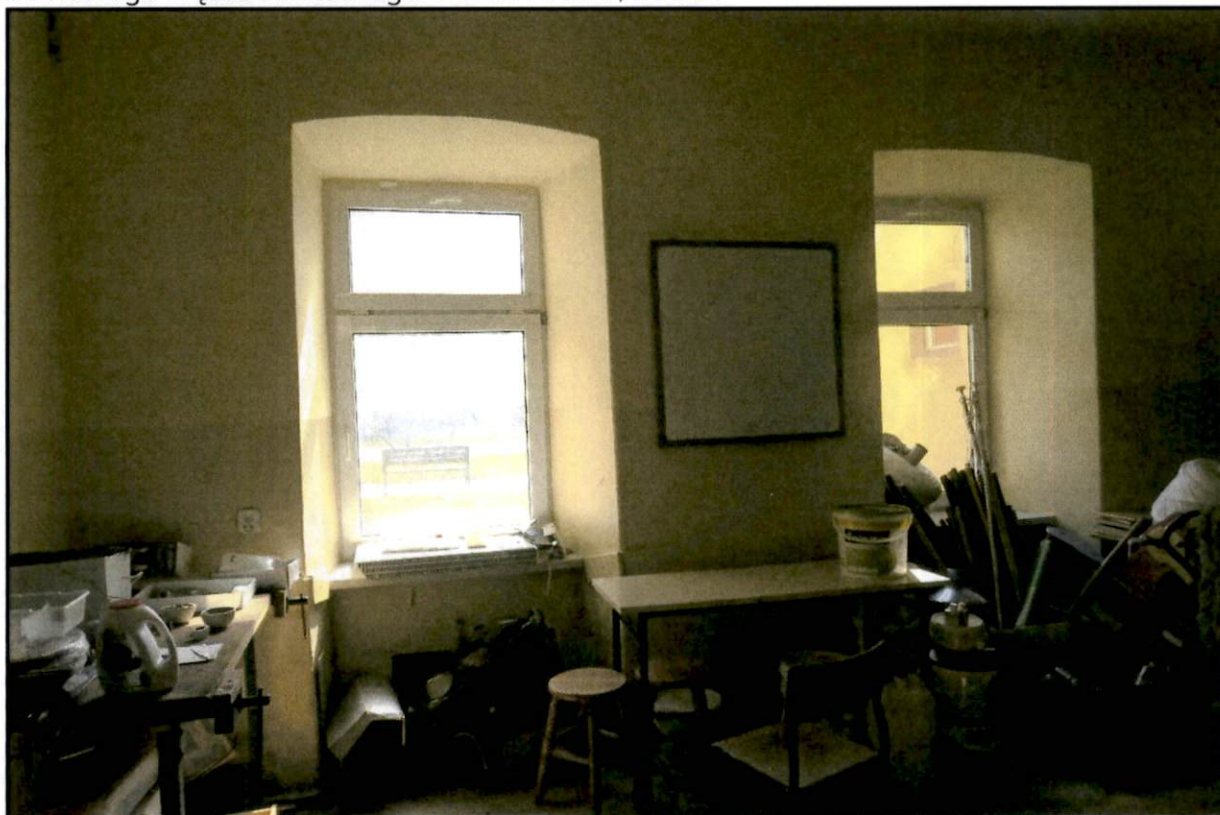

26. Pomieszczenie w pn.-zach. części piwnic. Fot. J. Dzik, 2024 r.

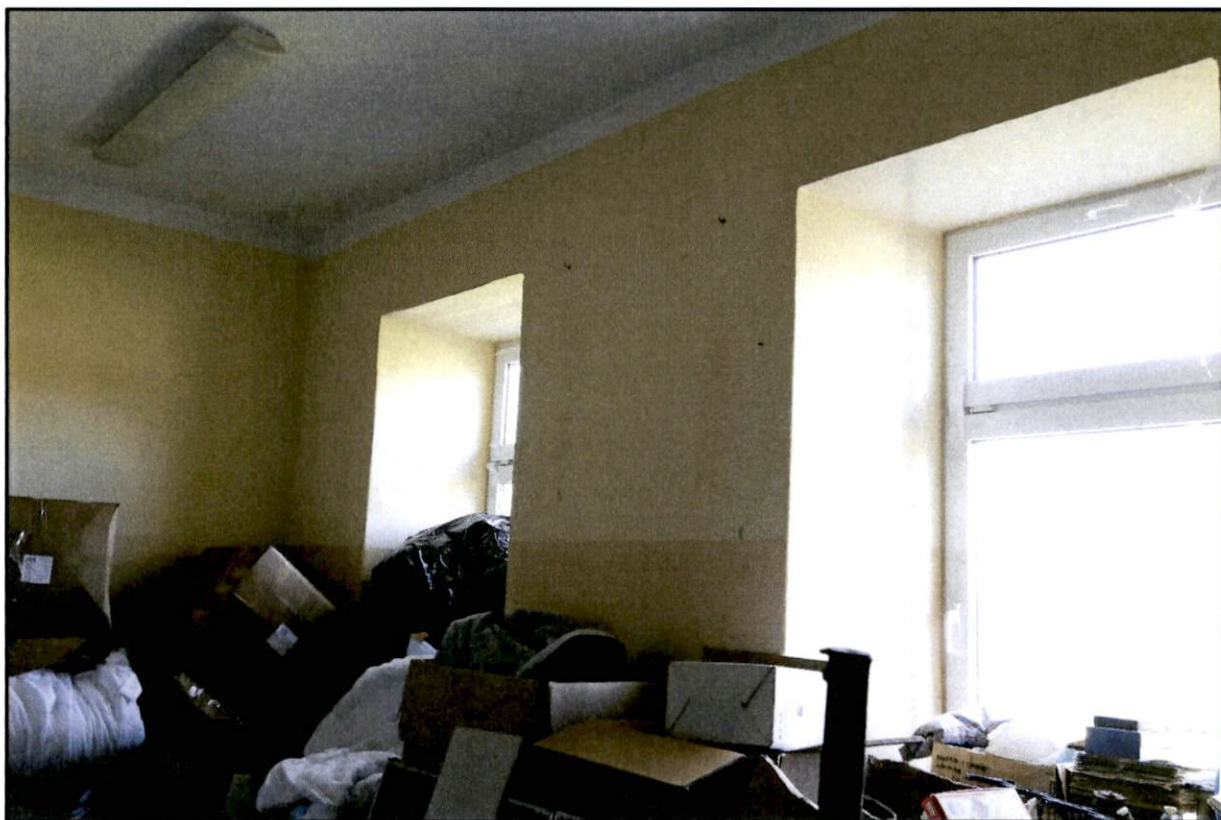

27. Parter, środkowy trakt, wnętrza dawnych, frontowych drzwi zewnętrznych, ob. przejście do nowego węzła sanitarnego. Fot. B. Potera, 2024 r.

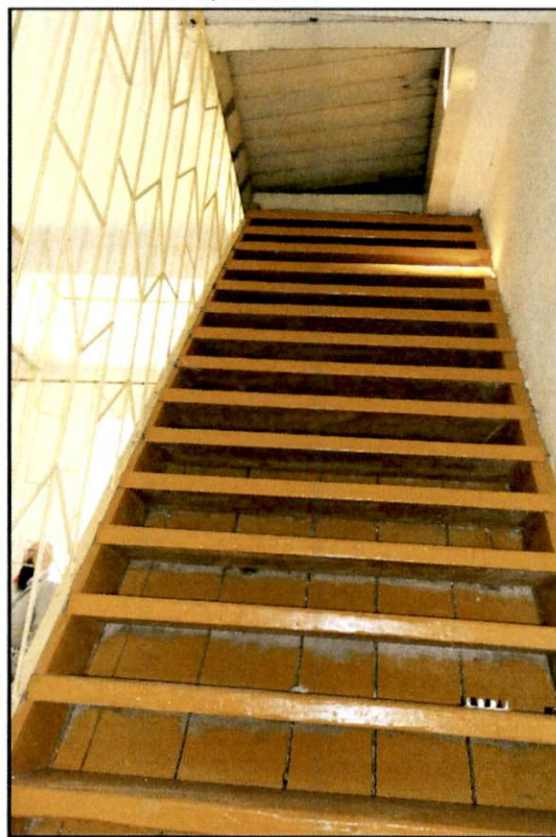

28. Parter, pomieszczenie w pn.-wsch. części. Fot. B. Potera, 2024 r.

29. Parter, pomieszczenie w pd.-zach. części. Fot. B. Potera, 2024 r.

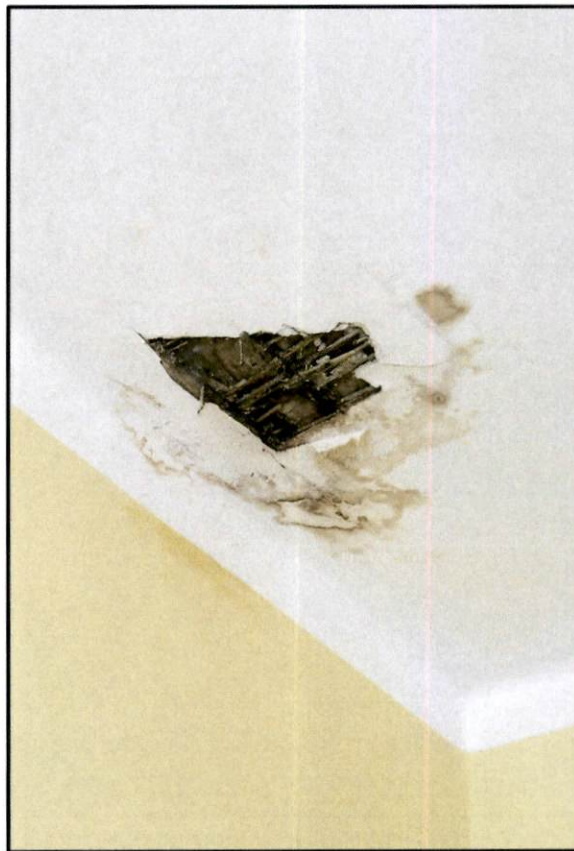

30., 31. Schody na piętro, schody drabiniaste na poddasze. Fot. J. Dzik, 2024 r.

32. Piętro, pomieszczenie w pd.-wsch. części. Fot. B. Potera, 2024 r.

33., 34. Piętro, pomieszczenie w pd.-zach. części, uszkodzenie stropu w pomieszczeniu środkowego traktu. Fot. B. Potera, 2024 r.

35. Wieżba dachowa, narożnik pn.-zach. Fot. B. Potera, 2024 r.

36. Wieżba dachowa, część wsch. fot. B. Potera, 2024 r.

37. Budynek „nowego dworu” z zespołu dworskiego. Fot. B. Potera, 2024.

38. Budynek gospodarczy - spichlerz. Fot. B. Potera, 2024.

39. Budynek gospodarczy z murem ogrodzeniowym po pn. stronie drogi folwarcznej. Fot. B. Potera, 2024.

40. Mur ogrodzeniowy po pd. stronie drogi folwarcznej. Fot. B. Potera, 2024.

41. Fragment ogrodzenia przy budynku mieszkalnym. Fot. B. Potera, 2024.

42. Fragment ogrodzenia. Fot. J. Dzik, 2024.